

Univerzita Karlova
Právnická fakulta

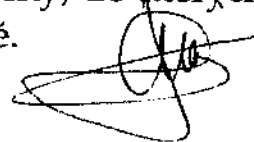
DIPLOMOVÁ PRÁCE
Kriminologické aspekty
trestné činnosti cizinců

2008

Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.,
Josef Herian, P.O.Box 539, 111 21 Praha

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem pracoval samostatně a prameny, ze kterých jsem čerpal, jsem uvedl, jak je ve vědecké práci obvyklé.

A handwritten signature in black ink, consisting of a circle with a vertical line through it and some additional scribbles.

Poděkování

Děkuji panu Prof. JUDr. Otovi Novotnému, CSc., za cenné rady a připomínky, které mi poskytl při realizaci této práce

Úvod	2
Regulativní prvky	5
Cizinec	10
Migrace a cizinci	12
Důvody migrace	14
Situace v místě pobytu jedince	20
Migrační bariéra	23
Výhody místa budoucího pobytu	25
Obecně k analýze migrace	25
Cizinci a země destinace	29
Cizinci, statistiky, šedá kriminalita	30
Substituční migrace	32
Chování cizinců v cílové destinaci	33
Cizinci ve statistikách	42
Cizinci a organizovaný zločin	46
Závěr	50
Seznam literatury	52

Úvod

Lidská společnost se vyvíjí na Zemi po dobu několika milionů let. Poslední teorie kladou předěl mezi opice a lidi do doby před čtyřmi a půl miliony lety. Po celou dobu existovalo chování, které bylo u jedince považováno za nežádoucí do takové míry, že nastávala obranná reakce od ostatního zbytku tlupy - obdobně lze pozorovat základní prvky takového chování i u některých smeček nebo stád zvířete. Postupem doby se typy chování, které byly neslučitelné s „tehdejšími“ představami, rozšiřovaly a vyvinuly se až do dnešních skutkových podstat jednotlivých ustanovení trestních kodexů.

Kriminologie je vědou o kriminalitě, jejích pachatelích a obětech a o její kontrole.¹ Dle chápání předmětu se potom rozlišuje legální či sociologické pojetí kriminality.

Zatímco při legálním (též juristickém) přístupu se za relevantní jednání považuje pouze to, které je významné z hlediska trestního práva (pojem „škodlivého“ činu se zde kryje s pojmem trestného činu), při sociologickém přístupu se vychází z tzv. odchýlného či deviantního jednání.

Výhody i nevýhody obou krajních názorů jsou nasnadě - zatímco legální pojetí umožňuje využití poznatků a závěrů kriminologie v široké praxi, sociologické je pro takovéto využití příliš neurčité a omezuje se na oblast teorie a snad právní politiky. Na druhé straně, juristické pojetí je pouze alternativním popisem „viditelné“ trestné činnosti, kdežto sociologické umožňuje zkoumat nežádoucí chování i tam, kde se ještě o trestný čin nejedná a nebo kde se o trestný čin nejedná jenom proto, že takové chování nebylo dosud mezi trestné činy v příslušném právním řádu zařazeno. Jakýkoli „mezipřístup“ je velmi problematický, neboť jednání, jež není za trestný čin považováno, lze buď chápat jako jednání s trestním právem relevantní, nebo nikoli - pojetí obojího současně by bylo poněkud překvapující.

Pro popis trestné činnosti cizinců, resp. pro zkoumání jejích příčin, se ovšem s juristickým pojetím nevystačí, protože jsou to právě cizinci, kteří přicházejí z jiného kulturního a právního prostředí do pro ně cizího a tak mechanické posuzování jejich chování z hlediska platných předpisů jejich „dočasného destinace“ by bylo pouze obširnějším popisem toho, čím se v dostatečné míře zabývá kriminalistika. Proto se v této práci vychází, není-li stanoveno jinak, z teorie tzv. odlišných regulativních systémů, což lze považovat za obecný přístup v sociologickém pojetí.

Pro rozlišení, kdy je příslušné jednání posuzováno ze spektra trestněprávního pohledu a kdy sociologického, se v dalším textu používají tyto dva výrazy v následujících významech:

¹ Viz Novotný, O. Zapletal, J., a kol., Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001

trestný čin – pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoníku, resp. v daných trestních zákonících či v judikatuře (v případech posuzování cizích regulativních systémů)

kriminální čin (delikt, zločin) – pro společnost natolik odlišné chování, že je považováno v dané době, kultuře a společnosti za trestný čin, a to bez ohledu na to, zda je takový čin zakotven v příslušných právních předpisech nebo uznán za takový platnou judikaturou.

Do této druhé kategorie patří zejména ty závažné případy deviantního chování, které jsou za trestné obvykle považovány bez ohledu na kulturní prostředí (vražda, loupež, krádež aj.) a dále ty, které sice nejsou oficiálně za trestné činy považovány, ale pokud by se takový čin posuzoval před příslušným soudem, byl by za trestný čin považován (v oblastech „soudcovské normotvorby“, kde se řada činů stává trestnými činy až po jejich prohlášení za trestné soudem).

Patří sem ale i jednání, o jejichž nebezpečnosti pro společnost lze velmi úspěšně pochybovat (opuštění státu, soulož mezi příbuznými atd.), nicméně která jsou ale v dané době a v dané společnosti za trestná považována. Pokud není dále výslovně zdůrazněno, nejsou tato „nebezpečná“ chování v této publikaci za kriminální považována; došlo-li by k nejasnostem, je na to v textu vždy upozorněno.

Dalším typem chování, které patří do druhé kategorie, je takové, jež spáchání trestného (či kriminálního) činu umožňuje, resp. pro ně vytváří podmínky, a to i tehdy, když není samo za trestné na daném území a v danou historickou dobu považováno. Takovéto chování má totiž z hlediska kriminologie mimořádný význam, neboť je to obvykle právě toto jednání, které fakticky vytváří podmínky pro páchaní celé řady kriminálních či trestních deliktů, jimž lze ovšem poté za takto vytvořených podmínek již stěží zabránit (př. ignorace podání policejními orgány ve věcech „bagatelní“ činnosti či činnosti, k jejímuž vyšetření se vyžaduje vyšší úroveň námahy, než jakou je daný orgán zvyklý používat...).

Pro posuzování kriminality z hlediska jednoho určitého státního útvaru se dozajista vystačí s přístupem založeným na juristickém chápání kriminality, pro posuzování kriminologických aspektů trestné činnosti cizinců je takovéto pojetí zatíženo již od počátku systematickou chybou, a to takovou, že řada regulativních vlivů, jímž cizinci při svém jednání podléhají, resp. jimiž jsou regulováni při jejich konání, má svůj původ zcela mimo území a trestní řád státu, ve kterém se nachází. I když jejich chování podléhá hodnocení orgánů působících na území, kde se nacházejí (s výjimkou tzv. hmotněprávních exempcí), samotná skutečnost, zda zvažovaný cizinec spáchal nebo nespáchal určitý trestný čin není totožná s aspekty, tj. regulativními vlivy, díky nimž se takového jednání dopustil².

² S obdobnými „potížemi“ se zřejmě potýkali i autoři výzkumu cizích státních příslušníků v českých věznicích, když do výzkumu nezahrnuli občany Slovenska, u kterých předpokládali (a pracovníci vězeňského personálu též potvrzovali), že jejich chování a projevy se neodlišují od

Příklady:

Prakticky ve všech právních řádech světa je znásilnění trestné. V některých ovšem (včetně Československa a po určitou dobu i České republiky) se může takového činu dopustit pouze muž, takže donutí-li žena násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí, příp. uvedením do stavu bezbrannosti opitím, muže k pohlavnímu styku, nemůže spáchat trestný čin znásilnění a obvykle za to není ani jinak trestná, ač důsledky takového chování (zmrzačení, příp. následné alimentární povinnosti) mohou být mnohem horší pro takovou oběť než v případech, kdy k trestnímu poškození pachatele dochází. Cizinec, oběť takového jednání, který pochází z oblastí, kde žena se znásilnění nemůže dopustit, nebude takovou věc ani oznamovat a z hlediska juristického přístupu se vlastně nic nestalo, protože dané jednání za takových podmínek právně ani neexistuje. Pokud by naopak došlo k oznámení takového jednání cizincem ve státě, kde žena není za znásilnění trestná, tento by se možná doživotně znemožnil, ale to by byl asi tak jediný výsledek, protože z hlediska trestního práva by se jednalo o legální chování „pachatelky“. Juristické pojetí by zde zcela selhalo, protože pro jakékoli zkoumání jednání „pachatelky“ by chyběly jakékoli důvody - nejednalo by se o trestný čin.

Obdobně je třeba posuzovat případ, kdy v určitých státech je za znásilnění (opět pouze mužem, žena se ho tímto jednáním dopustit nemůže) považována soulož v jakékoli poloze odlišné od tzv. misionářské. Spáchá-li tento „nebezpečný“ skutek cizinec ze země, kde je znásilnění chápáno obdobně jako v České republice, v zemi, kde záleží na vzájemné poloze (bez ohledu na absenci násilí či jakékoli pohrůžky), je tato osoba předmětem zájmu kriminologů zastávajícím juristické pojetí kriminality hlavně coby velmi nebezpečný pachatel (jde o velmi závažný trestný čin - o znásilnění), zatímco kriminologové přistupující k problematice z pohledu sociologického pojetí budou zastávat celou škálu názorů od zavržení takového „odporného“ jednání až po kritiku příslušného „odporného“ ustanovení, přičemž odůvodnění tohoto druhého odmítavého stanoviska se nutně bude opírat i o regulativní vlivy mající svůj původ v „zahraničí“.

známých vzorců chování domácí populace (Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 6)

Regulativní prvky

Člověk je za svého života vystaven různým vlivům - zlomí si nohu, shoří mu chalupa, ožení se apod. Některé z těchto prvků mají značný vliv na jeho život (nemůže nadále vrcholově sportovat), jiné menší (z pojistky si postaví nový dům), některé prakticky zanedbatelný (s manželkou již pět let žije a svatba nemá na jejich vztah prakticky žádný vliv).

Obecně se tyto vlivy dají nazvat regulativními prvky (protože skutečně regulují život nejen jednotlivce, ale ve svých důsledcích celé společnosti) a dají se různě třídít, např. na ty s bezprostředním účinkem (střela proniknuvší hlavou oběti) a ty, které mají účinek pozdější (svatba s chamtivou snoubenkou způsobí postupné odčerpání hmotných prostředků a po působení dalších prvků vede nakonec ke střele proniknuvší hlavou).

Další třídění může být na „viditelné“ (požár) a neviditelné (špatný psychický stav oběti po fyzickém útoku, v důsledku kterého bude v zaměstnání nevrlá a způsobí hádku, jež skončí dalším fyzickým napadením), na jednoduché (uklouznutí na ulici) a na složité (vyhlášení války sousednímu státu).

Některé regulativní prvky mají vliv na chování konkrétního jedince (v důsledku krádeže automobilu musí chodit pěšky), některé nemají (např. počasí na Sibiři neovlivňuje chování obyvatel vesnice nedaleko Prahy).

Některé prvky jsou relevantní z hlediska trestního práva, některé nikoli. Obecně se dá říci, že ty prvky, které jsou významné pro trestní právo, jsou významné i pro kriminologii, ale naopak se nic takového tvrdit nedá, a to ani z pohledu juristického pojetí kriminality. Kriminologie se bude muset vždy zabývat větším množstvím aspektů (regulativních prvků) než trestní právo, neboť předmětem jejího zájmu není pouhé určení, zda se stal v konkrétním případě trestný čin a kdo je jeho pachatelem, ale též příčiny, proč se takový trestný čin stal, jeho důsledky a možnou prevencí.

Objektivně vzato, regulativních prvků, které působí na lidstvo jako celek, je velké množství. Stejně tak je velké množství regulativních prvků, které působí na konkrétního jedince během jeho života. Již poněkud menší počet jich působí na daného jedince v průběhu krátkého časového období, např. jednoho dne nebo jedné hodiny. Většina těchto prvků je samozřejmých, nikdo si je ani neuvědomuje a vůbec už ne jejich působení - např. hlad donutí jedince, aby se najedl. Zvyk ho nutí, aby jedl v pravidelnou hodinu - nebude-li tomu tak, může být psychicky labilní jedinec nervózní.

Existence pracovního poměru nutí denně dvě a půl miliardy lidí vstát a jít do práce. Dvě a půl miliardy lidí denně putuje v ranních hodinách do zaměstnání, způsobují dopravní špičku, vytvářejí podmínky pro kapesní krádeže.

Stovky milionů lidí ročně jezdí v rámci dovolených do cizích zemí - způsobují růst turistického průmyslu, příliv peněz do chudších krajín, zničení biologické rovnováhy v určitých oblastech, ale jsou také terčem útoků různých extrémistů.

Válečné události dají do pohybu celé masy lidí, kteří z ohrožených oblastí utíkají, překračují i hranice sousedních států, způsobují komplikace v zásobování lokálních regionů a v důsledku nedostatku materiálního zajištění mohou nejenom páchat, ale i být předmětem různé trestné činnosti.

Celá řada těchto prvků je nepodstatná z hlediska trestního práva (přesněji řečeno, skoro všechny, neboť pro trestní právo jsou významné zejména ty „regulativní prvky“, které mají bezprostřední vztah k jednání popsanému v příslušné skutkové podstatě), velká většina z nich je nepodstatná i z hlediska kriminologie (to, zda si někdo koupí v deset hodin dopoledne rohlík a deset deka „vlašáku“ nemá kriminologický význam, ani kdyby to dělal celý život³), ale všechny mají jednu nesmírně důležitou a zásadní vlastnost, a to totiž tu, že **regulují lidské chování**.

Otázkou je, jak odlišit ty, které nějaký kriminologický význam mají, od těch ostatních.

Jelikož konkrétní počet všech regulativních prvků je poměrně značný (jedna miliarda bude zjevně zcela nepodstatné číslo), je vhodné je určitým způsobem třídít a případně použít i nástrojů množinové algebry, která je na práci s nekonečnými počty „zvyklá“.

Prvotní třídění může být podle oblastí, které jsou z hlediska organizování lidské společnosti či života jedinců v ní významné - na množinu regulativních prvků hospodářských, sociálních, výchovných aj. Podrobnější pak může pokračovat dělením např. na prvky obchodní, finanční, bankovní aj., nebo např. na prvky mající vztah k zaměstnání, k výši cen v dané lokalitě, k podmínkám získávání dávek sociální podpory v nezaměstnanosti...

Při podrobnějším zkoumání jednotlivých množin (skupin) se ukazuje, že:

- takovouto množinu, byť složenou z velkého množství regulativních prvků, lze považovat, ač pouze se značnou mírou abstrakce, za jeden „rozsáhlý, složitý a vnitřně provázaný“ regulativní prvek
- vždy působí společně více regulativních prvků, přičemž jejich účinek se obecně vzájemně nesčítá, nýbrž je v poměrně složitých vztazích, které se mohou projevit jak vzájemným vyvažováním, tak i zesilováním a nebo dokonce i „katalyzačním“ účinkem

³ Pokud tedy nedojde k tomu, že porušením hygienických předpisů při jeho výrobě bude dodaný vlašský salát zdravotně závadný a způsobí kupující osobě závažnější zdravotní potíže

- tyto prvky nejsou nikdy určujícími, tedy determinačními elementy, ale pouze regulačními⁴
- mezi všemi regulativními prvky dané množiny mohou v daném konkrétním případě vystupovat do popředí některé, jež jsou pro vzniklý následek významné nebo dokonce nezbytné, a to i v případě, že celkový počet relevantních prvků je značně vysoký (pro daný konkrétní případ např. 50 či 100)
- prakticky nikdy nepůsobí efektivně prvky pouze jedné „velké“ množiny⁵ a významné či dokonce nezbytné prvky se mohou i pro jeden konkrétní následek vyskytovat v různých množinách

Je třeba si též uvědomit, že jeden a týž regulativní prvek se může vyskytovat ve více množinách - např. věta „Dežo, nezabíjej staré lidi“ může být regulativním prvkem zábavným (Dežo se tomu od srdce zasměje; „prvek“ ho donutil ke smíchu), informativním (Dežo to prostě vezme jako informaci, že staré lidi zabíjet nemá, aniž by se tím dále zabýval - jde tedy o regulativní prvek s poměrně zanedbatelným regulativním účinkem), vzdělávacím (Dežo se naučí, že staří lidé se nemají zabíjet) a nebo výchovným (Dežo vezme za své jako samozřejmost, že zabíjet staré lidi není správné).

Příklady:

Regulativním prvkem, způsobivším nárůst závažné kriminality v celé Evropě, bylo vypálení archívů v Sarajevu za balkánské války. V následujícím období se do celého světa vydalo množství vrahů, profesionálních zločinců a podobných sociálních „dobrodinců“ s falešnými doklady na jméno některé z údajných osob žijících v obcích, správně spadajících pod Sarajevo. Na základě oficiální žádosti se tyto „totožnosti“ úředně potvrzovaly, protože nebylo kde by se relevantní skutečnosti daly fakticky ověřovat. V případě zahájení trestního stíhání stačilo

⁴ Determinační účinek mohou mít pouze některé, pro danou situaci velmi významné a dominantní regulativní prvky - např. výbuch plynového potrubí v bezprostřední blízkosti obytné budovy, havárie vozu se smrtelnými následky, výstřel na oběť se zásahem některého ze životně důležitých orgánů apod. Ostatní regulativní prvky mohou sice mít dominantní charakter, ale není vhodné hovořit o determinaci, protože výsledný efekt závisí ještě na celé řadě dalších, byť z hlediska jejich jednotlivé významnosti třeba i zanedbatelných, regulativních prvcích

⁵ Příklad působení kombinace více „rozsáhlých a složitých“ prvků je vliv sociálního a psychického regulativního systému na množství úmyslně zakládání požárů. Prestemon a Butry (Prestemon JP & Butry DT 2005. Time to burn: modeling wildland arson as an autoregressive crime function. American journal of agricultural economics 87 (3): 756 - 770) zkoumali závislost četnosti požárů v závislosti na sociálně ekonomické situaci obyvatelstva v oblastech zvýšeného výskytu požárů na Floridě a dospěli k poměrně zajímavým výsledkům: zatímco míra chudoby (definovaná jako procento rodin, jejichž příjem je pod hranicí chudoby) a platy prodávačů (považované za „nízké“ platy a bráné jako jakási referenční hodnota) měly vliv na počet požárů založených v dané oblasti (čím vyšší chudoba a nižší platy, tím větší počet požárů), míra nezaměstnanosti se ukázala jako irelevantní. (Převzato z Bushfire Arson Bulletin, vydávaným Australským kriminologickým institutem (Australian Institut of Criminology), č. 52, z 22. dubna 2008.

Je ovšem zcela jasné, že vedle sociálních prvků, jejichž vliv byl jednoznačně prokázán, se zde musel nutně uplatňovat i vliv prvků psychických, neboť není nepochybně zcela standardním chováním osoby v případě, kdy se jí nedostává financí, „jít si zapálit les“.

vyměnit⁶ totožnost za jinou osobu z této oblasti. Ve svém důsledku tato skutečnost znemožnila v některých případech identifikaci pachatele, někdy bylo nutné trestní stíhání zastavit a výjimečně bylo nutné dokonce skutečného pachatele osvobodit pro omyl v osobě. Nutné poznamenat, že této skutečnosti využívali nejen obyvatelé daného státu, ale prakticky všichni, kteří o této skutečnosti věděli a byli schopni alespoň částečně nějaký z v dané oblasti používaných jazyků nasimulovat. Regulativním účinkem tedy bylo citelné ztížení trestního postihu pachatele a v důsledku toho značné usnadnění páchaní určitých typů trestné činnosti.

Jiným regulativním prvkem, který byl dokonce nezbytným, byť z kriminologického a trestněprávního hlediska zcela zanedbatelným, bylo oslavování 1. května jako Svátku práce v zemích střední a východní Evropy. Jelikož v Kyjevě a jeho okolí (jako jinde na Ukrajině) bylo nutno koncem dubna finišovat ve výrobních závodech a provádět rozsáhlý úklid, požádal dispečer energetických závodů vedení Černobylské elektrárny o zvýšení plánovaných dodávek elektrické energie, čemuž vedení vyhovělo a pozastavilo odstavování jaderného reaktoru za účelem jeho testování o několik hodin. V důsledku toho vlastní testování začalo později na noční směně, kde nebyl přítomen ani jediný jaderný technik, ale pouze elektroinženýři, a důsledkem jejich „jaderného řízení“ byla katastrofa, která překonala svým rozsahem i nukleární výbuchy⁷.

V roce 2000 byla v České republice zavedena vízová povinnost pro občany Ukrajiny, Ruska a dalších „postsovětských“ států. Tento krok se ukázal být významným regulativním prvkem. Hned v následujícím roce došlo k poklesu kriminality cizinců⁸ o cca 15% a tento trend se udržel i v následujících letech, v absolutních číslech z 5 493 podaných návrhů na obžalobu na 4 583 a poté 4 628. I když došlo k mírnému poklesu podaných návrhů i u tuzemců, je vliv tohoto prvku na cizince patrný⁹.

Aplikace regulativních prvků na vztahy zahrnující cizince je vhodná právě proto, že řada vlivů, které mají svůj původ v zemi původu, působí na chování cizince i

⁶ Pokud tedy dotýčný nenechal na místě spáchání činu otisky či jiné určující stopy

⁷ Dlužno poznamenat, že v jaderné elektrárně Černobyl došlo k popraskání chladicího potrubí vlivem vysoké teploty, přičemž tato tlaková „exploze“ byla natolik silná, že došlo mj. i k nadzvednutí cca několikasetunového víka reaktoru. Následně došlo k rozkladu chladicí vody vlivem vysoké teploty uvnitř reaktoru (kolem 2 000° C) na kyslík a vodík, který vybuchl. „Vhodnou metodou“ hašení, kdy byla na takovýto požár použita voda, došlo dále k další disociaci hasící vody na kyslík a vodík a další „kontinuálně udržované“ explozi, která jednak úspěšně dokonala totální zkázu celého reaktoru, a jednak se do ovzduší dostalo množství radioaktivních par, které následně zamořily desetitisíce km² území.

⁸ Viz tabulka č. 6 na straně 44, ukazující vývoj v počtu podaných návrhů na obžalobu

⁹ Důsledek netřeba vidět pouze v poklesu kriminality cizinců o cca 15%, ale zejména v těch konkrétních zachráněných životech, nepoškozených zdraví apod. těch jedinců, kteří by se jinak byli stali oběťmi trestných činů cizinců.

v zemi, kde se aktuálně nachází, a bez zjištění těchto vlivů, tj. regulativních prvků a jejich popisu se lze kriminalitou cizinců jen těžko zabývat¹⁰.

¹⁰ Příkladem takového zahraničního prvku na jednání cizince byla v konkrétním případě situace, kdy oběť pokusu o vraždu, několikrát postřelená, „zarytě“ mlčela při všech výsleších, i když znala velmi dobře „svého“ pachatele. Toto nepochopitelné chování, které nemělo se snahou krýt pachatele ve skutečnosti nic společného, je ovšem zcela pochopitelné, uvědomíme-li si, že jak oběť, tak i pachatel měli svoje rodiny, které se velmi dobře znaly, na Kavkaze a prozrazení totožnosti pachatele by tedy bylo zcela zjevně vystavilo nebezpečí úmrtí další osoby oběti blízké.

Cizinec

Stejně jako trestný čin, i pojem cizinec může mít v kriminologii více významů.

Kriminologové inklinující k juristickému pojetí kriminality považují za cizince každého, kdo není státním příslušníkem příslušného státu¹¹. Pro praxi je toto prakticky jediná možnost a představa, že by se např. policejní orgány řídily jinými pravidly, může zcela legálně a oprávněně vyvolávat úsměv.

Naproti tomu kriminolog, zabývající se trestnou činností cizinců, s tímto pojetím patrně nevystačí.

Podívejme se na následující příklad. Cizinka, z jihovýchodní Asie, která se provdá do cizího státu a získá tak občanství, aniž by ovšem pořádně rozuměla alespoň jazyku, bude páchat trestnou činnosti související s pašováním zboží a nelegálním převaděčstvím. Ve statistikách bude tato činnost uváděna jako trestná činnost páchaná tuzemcem. Budou-li při statistickém zpracování důvodů, umožňujících páchaní těchto trestných činů, takovéto případy zahrnuté do souboru posuzovaných činů, zkreslí celkové výsledky a patrně i závěry z nich plynoucí, protože celá řada příčin bude mít svůj původ v zahraničí. Naproti tomu cizinec, žijící coby potomek význačných ekonomů na území cizího státu od svých dvou let, kde i vystuduje, se zaplete do trestné činnosti související s ovlivňováním výsledků výběrových řízení prováděných státními orgány – bude ovšem veden ve statistikách jako cizinec a při hledání regulace, jak takovéto činnosti zabránit lze pochybit i zde – v zahraničí nebude existovat jediný regulativní prvek, který by měl k této činnosti nějaký významnější vztah.

Kriminologové řeší tento problém různě, často zahrnutím pod pojem cizinci i těch osob, které občanství nabyly, a někdy za cizince považují dokonce i jejich další generace¹². Ani to však neřeší všechny potíže.

Vezměme v úvahu Rómy¹³, kteří hromadně získávají české státní občanství. Původem pochází většinou ze Slovenska, Maďarska nebo Rumunska, jejich výchova¹⁴ je zcela odlišná od veškerého ostatního etnika, jejich životní styl také. Míra kriminality mezi tímto etnikem v podmínkách střední Evropy přesahuje všechny ostatní národnosti a nikoli zanedbatelná část z nich nerozumí pořádně

¹¹ Takovéto pojetí lze nalézt např. v publikaci Zapletal J. a kol., Kriminologie, díl II Zvláštní část, Praha 2004 (4. vydání), s. 157 an

¹² viz též J. Hulmáková v kapitole Kriminalita cizinců a etnických minorit in: Kuchta, J., Válková, H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, I. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2005, 568 s., strana 299 an

¹³ Česky Cikány

¹⁴ Nutno odlišovat výchovu od vzdělání. Jedná se o naprosto odlišné pojmy, byť patří k vědecké etice pedagogiky výchovu podsunovat pod vzdělání.

českému jazyku¹⁵ přesto, že se zde zdržují po celý život a někteří se na území České republiky dokonce narodili. Jsou to pro kriminologii tuzemci nebo cizozemci?

Další pojetí, která se v praxi objevuje, je definice cizince používaná Ministerstvem práce a sociálních věcí pro účely Koncepce integrace cizinců – dle ní je cizinec osoba, která nemá státní občanství a která má povolení k pobytu, vízum nad 90 dní nebo platný azyl v ČR. Zde dochází naopak k zúžení pojmu cizince tak, jak je definován mj. i v § 1 zákona č. 326/1999 Sb., kdy do této kategorie nespádají např. cizinci s vízi kratšími než na 90 dní a všichni ti, kteří se na zemi cizího státu zdržují neoprávněně¹⁶. Vyloučení těchto osob by z kriminologického hlediska zkreslilo jakékoli výsledky.

Zřejmě přesná definice cizince je ta, která za něj považuje tu osobu, jejíž chování je ovlivněno z větší části odlišnými regulativními systémy od těch, jimiž jsou ovlivněni státní příslušníci. „No jo, ale kdo to je?“

Pokud není dále uvedeno jinak, má se v této publikaci za cizince jen ten, kdo nemá české (nebo jiné, příslušné) občanství a nebo ten, kdo takovéto občanství získal jinak než narozením. Pokud by mohlo dojít k nedorozumění, je na to v textu upozorněno.

¹⁵ Vzhledem k jejich dlouhodobému putování po Evropě je paradoxně takový rozdíl mezi jednotlivými dialekty cikánštiny, že vzniká někdy dokonce komunikační problém až na základní úrovni „jak se dorozumět“

¹⁶ Jejichž počet, dle všeobecně přijímaných odhadů, činí cca 200 000 osob, což je prakticky stejné množství, jako počet legálně pobývajících cizinců s dlouhodobými vízi nebo s povolením k trvalému pobytu

Migrace a cizinci

Prakticky v každé publikaci, věnované cizincům nebo minoritám, se lze setkat s termínem migrace. Trochu s nadsázkou lze říci, že je to proces, prostřednictvím kterého lze dostat na vlastní území co nejvíce cizinců a pak je např. zkoumat z kriminologického hlediska, ale podívejme se na tento pojem vážněji.

Velký slovník naučný, M/Ž, Diderot, 1999¹⁷, k pojmu **migrace** mj. uvádí:

„II. přesun jednotlivců i skupin obyvatel v prostoru“, přičemž tento přesun dále dělí na:

- a) relativně trvalý proces, trvalá migrace (stěhování)
- b) krátkodobý vratný proces (do práce, školy; rekreace; za službami), nevyžadující trvalou změnu pobytu

Migraci dále dělí na:

- vnitrostátní nebo mezistátní
- dobrovolnou nebo nucenou
- ekonomickou, politickou, náboženskou

Universum¹⁸ **migraci** popisuje mj. jako:

„prostorové přemísťování obyvatelstva, obvykle souvisící se změnou trvalého bydliště“

Dále ji dělí na:

- vnitrostátní a mezistátní, kterou dále dělí na imigraci a emigraci
- nucenou
- z politických, náboženských důvodů

a dále definuje *migrační saldo* a *migrační proud*.

Velká ekonomická encyklopedie¹⁹ uvádí k pojmu **migrace** (stěhování):

„Mechanický pohyb či mechanická změna obyvatelstva. Je dána prostorovou mobilitou osob mezi dvěma územními jednotkami, spojenou se změnou místa bydliště na dobu kratší či delší nebo natrvalo...“

Dále rozlišuje:

- imigraci a emigraci
- migraci mezi sídelními jednotkami (vnitrostátní) či mezi státy (zahraniční)

a doplňuje:

„Globálně je rozsáhlejší vnitrostátní s výrazným odlivem obyvatelstva z vesnic do měst. Úzce souvisí se změnami v reprodukci a sídelní struktuře a je ovlivňována společensko-ekonomickými a politickými podmínkami.“

Sociologický slovník²⁰ popisuje **migraci** mj. takto:

¹⁷ Velký slovník naučný, M/Ž, Diderot, 1999, s. 913

¹⁸ Universum, 6. díl, Euromedia Group, k.s. – Odeon, Praha 2001, s. 103

¹⁹ Velká ekonomická encyklopedie, M.Žák a kol., Linde 1999, Praha, s. 426

²⁰ Sociologický slovník, Jandourek, Jan, Portál 2001, Praha, vydání 1., s. 288

„Též mobilita prostorová. Pohyb osob, skupin nebo větších celků obyvatel v geografickém a sociálním prostoru spojený s přechodnou nebo trvalou změnou místa pobytu. Sociální vědy používají pojem migrace v několika významech.

1. Přejít individuálně nebo skupiny z jedné společnosti do jiné
2. Taková změna jednoho sociokulturního prostředí v nějaké jiné a zásadně odlišné, že fyzické kontakty jsou kvůli vzdálenosti již nemožné
3. Každá dobrovolná nebo nedobrovolná změna bydliště
4. Stálá nebo přechodná změna pobytu, čímž se může myslet i změna místa v rámci jednoho domu.“

Encyklopedia Universalis²¹ k pojmu **migrace** uvádí:

Slovo „migrace“ získalo v současné době poněkud široký smysl, protože se mluví o „profesní migraci“ – tj. o přechodu určité skupiny jedinců z jedné odbornosti do druhé. Vlastní smysl tohoto slova značí přemístění v prostoru a nejčastěji, nikoli však vždy, se používá na přemístění skupin uskutečněné bez myšlenky na návrat²².

Encyklopedie dále uvádí některé důležité migrační vlivy (Židé, Feničané, Kartaginci, Řekové, Římané aj.), rozebírá je a uvádí i příčiny migrace:

Příčiny jsou velmi rozličné a jedna nebo druhá v daném momentu převažuje:

- odpuzující (causes répulsives) – podněcuje jedince k opuštění jeho země nebo té, kde je (bída, nouze, ztráta zaměstnání, politická, náboženská nebo rasová perzekuce aj.)

- přitahující (causes attractives) – přitahuje jedince do jiné země (tuto dobývat a loupit, hledat novou půdu k obdělávání, objevení dříve neznámého bohatství ...)

Nejběžnější příčiny jsou v životní úrovni: „Země nejoblíbenější přitahují migranty ze zemí s životní úrovní nižší²³“ ...

Význam pojmu migrace je tedy poměrně široký, ale vždy je chápán též jako prostorové přemísťování obyvatelstva, přičemž důvody a důsledky tohoto jevu jsou předmětem celé řady studií včetně takto tematicky zaměřených vědeckých kongresů.

Význam migrace nejen pro kriminalitu (včetně té týkající se cizinců), ale i pro vývoj celých oblastí vyplývá z některých závěrů odvětví, které s kriminologií nemají mnoho společného – z oborů archeologie.

Odborníci²⁴ rozlišují ve vývoji lidstva tři tzv. bohatýrské věky²⁵ – řecký, indický a germánský, pro které jsou charakteristické dvě významné složky²⁶:

²¹ Encyklopedia Universalis, 15. díl, Paris 1992, s. 339 an.

²² volný překlad autor

²³ Encyklopedia Universalis, 15. díl, Paris 1992, s. 340

²⁴ Historie začíná v Sumeru, Kamer, S. N., Odeon, Praha 1965, 2. vydání, s. 191 an.

²⁵ Bohatýrské věky získaly své „pojmenování“ dle jejich odrazu v literatuře, která toto období pravidelně popisuje ve formě eposů s bájnými hrdiny, bohatýry, jejichž často až „zbožštělé“ činy mají ovšem svůj racionální základ

²⁶ Historie začíná v Sumeru, Kamer, S. N., Odeon, Praha 1965, 2. vydání, s. 202 an

- tyto bohatýrské věky se časově kryjí s dobou stěhování národů, a
- národy, žijící na poměrně primitivním stupni vývoje (Achaiové, Árjové, Germáni), přišli do styku s civilizovanou mocí, která již byla v rozkladu

Průběh vlastních „věků“ už tak bohatýrsky nevypadá, ale sestává z postupné infiltrace civilizované moci nejprve prostřednictvím najatých žoldáků, zajatců a otroků, kteří si postupně osvojí určité znalosti a dovednosti vyspělejší civilizace a po určité době, když se tyto znalosti rozšíří i mezi do té doby za hranicemi vyspělejší civilizace žijícími kmeny, tyto v dalších generacích při postupných nájezdech a konfliktech nakonec vyvrátí vnitřně zeslabenou „velmoc“ a převezmou její roli.

Zatímco ony významné, úspěšné „věky“ jsou známy především prostřednictvím svého odrazu v literatuře (ostatních stop se příliš mnoho nezachovalo), ty ostatní „migrační proudy“ – tj. buďto svým významem menší nebo ty, které po vyvrácení civilizovanější společnosti nepokračovaly v úspěšném vývoji a obě civilizace v průběhu dějin zanikly, známy nejsou. Nicméně se ale i tyto dají logicky předpokládat.

Pro hodnocení významu migrace jako zásadního fenoménu ovlivňujícího kriminalitu cizinců je dobré si uvědomit, že všechna tato stěhování národů nejsou ve své podstatě ničím jiným, než ekonomicky motivovanou migrací.

Důvody migrace

V publikacích, věnovaných problematice kriminality migrantů, se tu a tam objeví i hodnocení důvodů, proč k migraci vůbec dochází. Pohříchů autoři obvykle popisují pouze velmi konkrétní situace a málokde se objeví obecnější hodnocení, jako např. v II. díle Kriminologie²⁷, kde se jako hlavní příčiny evropské migrace uvádí:

- katastrofický ekonomický stav vysílajících zemí
- válečné konflikty
- politická persekuce
- pronásledování nepohodlných osob, náboženský, národnostní, rasový útisk

Obecné zhodnocení důvodů, pro které se někdo stane migrantem, dosud patrně nikdo nezpracoval. K dané problematice obecných důvodů má zřejmě nejbližší teorie národního hospodářství, která se zabývá i rozhodováním se jednotlivců pro určité nabízející se alternativy. Jelikož rozhodnutí, zda se někdo stane migrantem, tj. zda opustí z nějakých důvodů místo, kde se vyskytuje a začne se „v prostoru přesunovat“, je také výběrem ze dvou nabízejících se možností, totiž buď zůstat

²⁷ Kriminologie, díl II, Zvláštní část, Doc. JUDr. Josef Zapletal, CSc. & kol., Praha 2004, IV. vydání - dotisk

nebo odejít, jeví se vhodnou aplikací již známých obecných zákonitostí výběru z jiného oboru.

Všeobecně platí, že se člověk rozhoduje na základě porovnání výhod, jež mu plynou z určité, plánované změny (ať již nákupu zboží nebo i jiného rozhodnutí, např. emigrace), a nevýhod, jež s tím souvisí.

Platí tedy rovnice:

$$U_z - N_z - (U_s - N_s) = x \quad (1)$$

kde U_z je celkový užitek plánované změny

N_z je celková nevýhoda plánované změny

U_s je celkový užitek stávajícího stavu

N_s je celková nevýhoda stávajícího stavu

x je rozdíl výhod a nevýhod zvažovaných alternativ

Pokud je x větší než nula, tedy rozdíl $U_z - N_z$ je větší než rozdíl $U_s - N_s$, rozhodne se daný jedinec pro změnu (bude emigrovat), protože výhody plynoucí pro něj ze změny (z emigrace) převyšují výhody stávajícího stavu.

Jelikož užitečnost „stávajícího“ stavu je jedinci, který zvažuje možnost změny, známá a používaná jako referenční hodnota (měřítko, kritérium) i pro jiné, v úvahu přicházející alternativy, nahrazuje se výraz běžně $U_s - N_s$ jedinou hodnotou (být též proměnou a závislou na mnoha faktorech) OP, která se nazývá „obětovaná příležitost“, tedy tím, co člověk obětuje, resp. nevyužije v případě, že se rozhodne pro jiné než toto „obětované“ řešení, v našem případě tedy to, co ztratí emigrací.

Základní rovnice potom vypadá takto:

$$U_z - N_z - OP = x \quad (2)$$

kde U_z je celkový užitek plánované změny

N_z je celková nevýhoda plánované změny

OP je celková hodnota ztracená (nevyužitá) plánovanou změnou (pozor, může být i záporná)

x je rozdíl výhod a nevýhod zvažovaných alternativ

Je-li x větší 0, potom se jedinec rozhodne pro změnu, tedy např. pro emigraci. Je-li tomu naopak, zůstane. Pokud se x rovná nule (změna nepřináší ani výhody, ale ani nevýhody), bude zvažovanému jedinci jedno, emigruje-li či zda zůstane tam, kde je.

Tento vztah je poměrně jednoduchý, ale neposkytuje žádný podklad pro určení, kdy bude tedy zvažovaný obyvatel emigrovat a kdy nikoli a nezahrnuje ani žádná kritéria pro to, jak bude ten který jedinec vzniklou situaci hodnotit. Zdaleka totiž

neplatí poměrně rozšířený názor, že pro to, zda se někdo stane migrantem, rozhoduje situace v místě jeho stávajícího pobytu. Teoreticky vzato, pokud by platil tento zjednodušený názor, vycházející pouze z objektivní situace v místě pobytu potenciálního migranta, pak by to znamenalo, že v okamžiku, kdy emigruje první člověk z dané oblasti, a jsou tam tedy splněny podmínky pro emigraci, museli by okamžitě emigrovat i všichni ostatní (rozhodující jsou podmínky v místě pobytu). To se dosud ovšem nestalo ani v případě válečných konfliktů.

Způsob, jakým se rozhoduje konkrétní obyvatel pro případnou změnu, vysvětluje již zmíněná teorie národního hospodářství. Popisuje sice chování spotřebitele, ale jelikož vychází z obecných základů (bez ohledu na to, že hovoří o spotřebiteli, o ceně apod.), je možné ji, s určitou mírou přibližnosti, aplikovat obecně na jakékoli chování člověka, který si má vybrat z více možností.

První základní pravidlo chování spotřebitele je, že není ochoten platit za zboží (zboží) vyšší cenu, než jaká odpovídá jeho meznímu užítku.

Mezní užitek²⁸ je definován jako přírůstek uspokojení z další, dodatečné jednotky statku. Např. uspokojení z 11. cigarety je, za jinak stejných okolností, o něco menší, než uspokojení z 10. cigarety (10. cigareta představuje 10% celku, tedy 1/10 z celkového uspokojení, zatímco 11. cigareta představuje o něco méně - 9,09%, přesněji 1/11 z celkového uspokojení).

Celkový užitek je potom uspokojení spotřebitele celkovým množstvím příslušného statku (jinými slovy, součet všech dílčích uspokojení).

Obdobně, jako „spotřebitel“, se ale chová každý racionálně uvažující jedinec, pokud se rozhoduje mezi více možnostmi - není ochoten obětovat ze svého za pořizovaný „statek“ více, než kolik odpovídá meznímu užítku takového „statku“ pro něj.

Pro „migranta“ tedy představuje celkový užitek skutečně celkový užitek z toho, co mu migrace přinese, zatímco cenou za tuto migraci je to, co na ni bude muset skutečně vynaložit - např. peněžní prostředky na účtu na přepravu a začátek nového života v cizím prostředí, veškerou hotovost na korupci příslušných úředníků atd.

Spotřebitelským přebytkem se rozumí rozdíl mezi celkovým užítkem daného statku a celkovou částkou, kterou za něj spotřebitel zaplatí.

Pro migranta je tedy „spotřebitelským přebytkem“ „celková čistá výhoda“ migrace pro něj; pokud by tato hodnota byla záporná, tj. musel-li by obětovat více, než by mu přinesla, za normálních okolností by neemigroval, ale vzhledem k tomu, že k rozhodování nepostačuje pouhá hodnota „pořizované věci“ - obecně

²⁸ Podrobněji např. Holman, R.: *Ekonomie*, C.H.Beck, Praha 1999, s. 24 an

změny (viz dále), může se i v takovém případě rozhodnout k emigraci – např. když podmínky v místě jeho stávajícího pobytu budou ještě mnohem horší, což v praxi prezentují zejména různé katastrofy, válečné konflikty apod.

Obětovanou příležitostí se rozumí to, co spotřebitel obětuje, aby si pořídil něco jiného (např. koupí si automobil, ale pět let si nebude moci dovolit dovolenou. Ta je tou obětovanou příležitostí.)

Obětovaná příležitost u „migranta“ je to, co musí ponechat na místě – např. rodinný dům, všechny své známé, pracovní zařazení aj.

Teoreticky přesně vzato je obětovaná příležitost rozdíl součtu všech výhod a součtu nevýhod „migranta“ v místě jeho aktuálního pobytu (viz výše), teorie národního hospodářství hovoří o obětované příležitosti proto, že při pořizování zboží (služeb) spotřebitel nemůže dost dobře pořizovat zboží za cenu obětování negativních hodnot situace před pořízením příslušného statku – takovýmto jednáním by v běžném životě byla snad platba něčím, čeho se chce spotřebitel nutně zbavit – např. falešnými bankovkami a nebo by přicházely v úvahu krádeže a loupeže z nouze nebo z donucení, byť současně třeba za odměnu atd. Takovéto chování ovšem **není předmětem zájmu** teorie národního hospodářství, ale právě kriminologie (příp. kriminalistiky). Pro zjednodušení použitých pojmů je i v této publikace nadále používán termín „obětované příležitosti“, taktéž i proto, že je naprosto vžitý, a všude tam, kde je nutné představit si právě rozdíl výhod a nevýhod stávající situace, je na to v textu výslovně upozorněno.

Doplňme-li výše uvedené elementy do původní rovnice, dostaneme:

$$\sum U_i - \sum N_j - \sum OP_k = x \quad (3)$$

přičemž fakticky

$$\sum OP_k = \sum V_l - \sum P_m \quad (4)$$

kde

\sum – (sumační znak) značí součet všech za ním následujících položek

U_i – je i-tý užitek (výhoda) uvažované změny (migrace)

N_j – je j-tá nevýhoda uvažované změny (migrace)

OP_k – je k-tá obětovaná příležitost

V_l – je l-tá výhoda stávajícího stavu (v místě pobytu potenciálního migranta)

P_m – je m-tá nevýhoda (potíž) stávajícího stavu (v místě pobytu potenciálního migranta)

$\sum U_i$ tedy představuje celkovou výhodu migrace (součet jednotlivých výhod), jinými slovy situaci v místě destinaci, ovšem z pohledu migranta – má tedy ryze subjektivní charakter

$\sum N_j$ představuje celkovou nevýhodu migrace (součet všech nevýhod) a tvoří tzv. **migrační bariéru**, přičemž v případě, kdy se migrant rozhodne skutečně migrovat, má tato hodnota charakter objektivní - jsou to překážky, které k úspěšnému završení migrace musí překonat²⁹

$\sum OP_k$ je popisem situace v místě aktuálního pobytu migranta, může nabývat i záporných hodnot (na rozdíl od uvažované situace u spotřebitele, který dost dobře nemůže obětovat zápornou hodnotu - nejednalo by se o obětovanou příležitost, ale o další, sekundární, získaný užitek). Pro analýzu migrace je ovšem nutné zvažovat skutečné vztahy a tak je třeba zvažovat i „obět“ negativa. Velmi nepřesně, teoreticky dokonce špatně, pro představu ale velmi výstižně si lze ztotožnit takovouto „obět“ nevýhody jako situaci, kdy všude jinde „lépe než zde“. Takováto situace může nastat při útoku vojsk cizí mocnosti, přírodní katastrofě apod. Z hlediska hodnocení situace na daném místě je tedy rozhodující převaha negativních prvků v místě stávajícího pobytu a tak se „útekem“ dotyčný zbavuje těchto převažujících negativ (přesněji viz níže).

Přesně vzato je nutno brát v úvahu všechny členy rovnice, a to i v případě, kdy to tak „na první pohled“ nevypadá. Pro případ, kdy je hodnota $\sum OP_k$ záporná, na místě stávajícího pobytu tedy převažují negativa, ještě nelze dovodit, že každý bude emigrovat. Rozhodující pro migraci je hodnota rozdílu $\sum U_i - \sum N_j$. Je-li tato hodnota též záporná, ale v absolutní hodnotě menší než hodnota obětované příležitosti (tedy např. - 550 u rozdílu $\sum U_i - \sum N_j$, zatímco $\sum OP_k$ bude pouze - 450), pak bude dotyčný jedinec stejně emigrovat (x je kladné, negativa migrace jsou menší než negativa zůstání na místě). Pokud bude rozdíl $\sum U_i - \sum N_j$ sice záporný, ale v absolutní hodnotě větší než $\sum OP_k$, „migrant“ zůstane na místě (x je záporné, negativa migrace jsou větší než negativa zůstání na místě), jeho životní podmínky se ovšem zhorší. Pokud budou obě zvažované hodnoty stejné (buť záporné), migrantovi bude jedno, zda bude migrovat či nikoli a to, pro co se rozhodne, bude záležet na **prvním dalším** regulativním prvku, který jej ovlivní (x se dostane buď do kladné - bude migrovat, nebo záporné hodnoty - nebude migrovat). Tento první další regulativní prvek může být i sebemenšího účinku, může být i „nereálný“ - tj. např. i neověřená fáma, ale může být také vnitřního charakteru (osoba dostane strach setrvávat déle)

Co tedy přesně vyplývá z výše uvedené rovnice (3)?

Předně to, že se zvažovaná osoba rozhodne migrovat vždy, když bude hodnota x větší než nula. „Spotřebitelský přebytek“ je větší než „obětovaná příležitost“, jinými slovy výhody migrace převažují nad výhodami setrvání a nebo nevýhody migrace jsou menší než nevýhody dalšího pobytu na místě. V případě, že absolutní hodnota x bude malá, půjde s největší pravděpodobností o dobře

²⁹ V počátečním stádiu uvažování se skládá samozřejmě jak z psychických (tj. subjektivních), tak i objektivních elementů (např. nedostatek finančních prostředků), nicméně v okamžiku, kdy se potencionální migrant rozhodne migrovat, jsou subjektivní prvky „překonány“ a pro úspěch z hlediska dosažení určité destinace přicházejí v úvahu pouze objektivní „překážky“

zváženou, připravenou a z pohledu různých právních řádů legální migraci – př. studijní pobyt, déleodobější pracovní úvazek v zahraniční, přestěhování k příbuzným...

Bude-li x větší, přičemž hodnota $\sum U_i - \sum N_j$ bude kladná, půjde s největší pravděpodobností o ekonomickou migraci či o cílené přemístění nelegálních³⁰ aktivit či činností do jiného státu nebo do jiné oblasti (výhody migrace převyšují nevýhody setrvání). Bude-li za stejné podmínky x velmi vysoké, půjde s největší pravděpodobností o transfer za účelem vhodnějšího kariérního postupu nebo a akutní utečence vyšších sociálních vrstev (výhody migrace výrazně převyšují nevýhody stávajícího pobytu).

Za všech okolností, kde x bude větší než nula a současně hodnota rozdílu $\sum U_i - \sum N_j$ záporná, půjde o migraci z tísně. U hodnot x blízkých nule může jít i o migraci „z hlouposti“, kdy dotyčný hodnotí situaci v místě jeho pobytu bezdůvodně negativně, je-li hodnota x větší (tj. nevýhody migraci budou citelněji menší než nevýhody setrvání), půjde o uprchlíky z oblastí dlouhodoběji zmítaných nepokoji, ekonomicky zaostalých, ale také kriminálních živelů hledajících únik ať již před spravedlností, nebo před jinými svými „kolegy z branže“. Pokud bude x vysoké (tedy nevýhody migrace budou výrazně menší než nevýhody stávajícího pobytu) půjde o utečence z oblastí válečných konfliktů, přírodních katastrof, a nebo pachatele těžších zločinů, jimž hrozí v místě setrvání závažnější újma.

Pokud bude x menší než nula, dotyčný nebude emigrovat, a to ani když se bude jeho životní situace zhoršovat. Je třeba si uvědomit, že díky tzv. meznímu užítku (viz výše) je do hodnocení vnesen i subjektivní náhled a tak za stejných objektivních podmínek nebudou emigrovat všichni – někteří nebudou emigrovat vůbec nikdy.

Je vidět, že hodnota x vymezuje určité typy důvodů migrace a nepřímou tak napovídá i o potencionální trestné činnosti, které se může ten který typ migrantů dopouštět. Samotné chování „cizinců“ potom závisí na celé řadě dalších regulativních prvků odlišných od těch, které způsobily, že se rozhodl přesídlit.

V případě, kdy má člověk na výběr z více možností, platí **druhé základní pravidlo chování spotřebitele**, a to je to, že z možných variant kombinací více statků si vybírá takovou, která mu poskytne maximální užitek³¹. Má-li tedy konkrétní jedinec na výběr mezi stěhováním do sousední vesnice, do sousedního okresu nebo na jiný kontinent, vybere si tu možnost, která mu poskytne maximální „výnos“.

³⁰ Zkoumání těchto podmínek je významné zejména z hlediska prevence proti přesunu a skupin organizovaného zločinu

³¹ Ono vyplývá toto pravidlo již z pravidla prvního, neboť pokud by si vybíral jinak, musel by nutně vybrat možnost buď takovou, že by za mezní užitek statku, jež si sám vybral, zaplatil více, než by z jeho pohledu tomuto užítku odpovídalo (ten vhodnější by mu poskytl pro něj lepší poměr mezi mezním užítkem cenou) a nebo by toho druhého (pro něj výhodnějšího) chtěl více, měl na něj dostatek finančních prostředků a přesto by si ho, naprosto bezdůvodně, nepořídil.

Výše uvedené pojetí zahrnuje jak objektivní podmínky v místě pobytu migranta, tak i jeho subjektivní postoj – schopnost logicky posuzovat jednotlivé informace, které jsou mu k dispozici, citovou vázanost na stávající místo pobytu, ale jeho schopnost fakticky překonávat překážky, které mu nová změna přináší.

Situace v místě pobytu jedince

Situace v místě pobytu potencionálního migranta je vyjádřena v rovnici (3) výrazem $\sum OP_k$, přičemž je třeba pamatovat si, že tento samotný výraz se skládá ze dvou složek: z $\sum V_1$ a z $\sum P_m$ (viz rovnici (4)).

Co tento výraz představuje? Bez použití operací s množinami regulativních prvků v podstatě všechno a nic.

Je to soubor (množina) všech regulativních prvků, které působí na daného jedince v místě jeho stávajícího pobytu. Některé mu přinášejí výhody, hodnotí je kladně a jejich součet (spíše by se mělo říkat poměrný přírůstek, protože jejich vlivy nelze vždy prostě sčítat) vyjadřuje výraz $\sum V_1$. Některé působí na jedince negativně a jejich součet je vyjádřen výrazem $\sum P_m$. Rozdíl těchto dvou hodnot určuje, zda se jedinec cítí v místě jeho pobytu příjemně (větší kladné hodnoty rozdílu), nevalně (hodnoty blízké nule) nebo negativně (záporné hodnoty rozdílu). Samotná hodnota $\sum OP_k$ ještě nevypovídá o tom, zda konkrétní jedinec bude migrovat, vůbec nic, ale je základem pro to, za **jakých podmínek** se z něj stane migrant.

Pro toho, kdo bude situaci v místě jeho pobytu hodnotit pozitivně, bude migrace přicházet v úvahu jedině tehdy, nabídne-li mu tato podstatně lepší užitek – v úvahu tedy přichází pouze výhodné pracovní či jiné postavení, svatba či jiné, naprosto mimořádné události.

Pro toho, kdo svoji situaci hodnotí průměrně, bude stačit, aby mu migrace nabídla lepší možnosti, a stane se migrantem. Tento typ migrantů je nejčastější – jsou to všichni ekonomičtí migranti včetně těch vzdělanějších, hospodářské skupiny organizovaného zločinu, ale i přesuny „společností“, které sledují např. výhodnější daňové podmínky apod.³²

Ti, kteří hodnotí svoji situaci negativně, jsou náchylní k migraci poměrně snadno, stačí, plyne-li jim z ní alespoň menší negativum, než jaké pociťují v místě aktuálního pobytu – nemusí jim tedy přinést dokonce ani nic pozitivního. Tento typ migrantů jsou většinou nevzdělaní jedinci, často celé rodiny, které utíkají před nepříznivými sociálními podmínkami, uprchlíci (ať již z důvodů přírodních

³² Z kriminologického hlediska je třeba si uvědomit, že „daňové výhody“ bývají často určitou formální kamufláží a skutečné podmínky, které jsou fakticky hledány, jsou méně funkční správní systém a větší vstřícnost příslušných úředníků

katastrof, válečných konfliktů, politické či jiné perzekuce), ale i kriminální živly, které unikají před spravedlností, a celá řada dalších kategorií.

Teoretickou pozornost je nutno věnovat kategoriím uprchlíků, pro které je migrace motivována dominantní snahou zachránit se – hodnota $\sum OP_k$ se z jejich pohledu pohybuje hluboko pod nulou, a tak v kritických okamžicích (nenadálý noční útok, výbuch sopky) dominuje tato veličina – katastrofická situace v místě pobytu – nad vším ostatním a jakákoli jiná alternativa než setrvat na místě je pro ně významně lepší – proto se počáteční fáze migrace realizuje většinou útekem bez ohledu na opouštěné hmotné statky. To, že „utíkající“ nemají v takovém okamžiku žádnou představu o konkrétním místě³³, kam půjdou (obvykle na to ani nemyslí, protože dominantní myšlenkou je „prýč“) neznamena, že by je bylo možné z migrantů vyloučit – dokonce právě z nich se mohou rekrutovat členové organizovaných gangů, zcela závislí na příjmech z takové nezákonné činnosti.

Obdobně je třeba posuzovat hledané zločince, pachatele závažných trestných činů apod., kteří se přemístěním z místa pobytu snaží vyhnout zodpovědnosti – i pro ně je hodnocení „místní“ situace velice negativní a únik jinam je často jedinou, byť někdy ne trvalou cestou k „záchraně“. Na rozdíl od „uprchlíků“ tito již zkušenosti s kriminalitou mají a jsou často i organizováni, resp. mají kontakty na podobné jedince v místech jejich cílené destinace. Nejčastějším činem, kterým se prezentují hned při vstupu na cizí území, bývá obvykle neoprávněné překročení státních hranic nebo používání a prokazování se padělanými doklady.

Jaké množiny prvků tedy působí na obyvatele v místech jejich pobytu. Lakonicky vzato, všechny.

Protože je velmi obtížné vyznat se v takovém množství různých, často na první pohled zcela neviditelných elementů (regulativních prvků), z nichž některé působí dlouhodobě jako jakési podvědomé pozadí událostí (trvalé, chronické konflikty s místním rváčem), některé zase jen okamžik (zaslechnutá poznámka o připravovaném propouštění z místního podniku), část z nich si ani jedinec sám neuvědomí (trvalé nesoulady s tchýní žijící ve společném bytě), část z nich je zase natolik rozsáhlá a obecná, že je nikdo nedá ani do souvislosti s případnou migrací daného jedince (konflikt v sousedním státě mající do budoucna za následek příliv uprchlíků do stávajícího pobytu, v důsledku čehož se zhorší jak bezpečnostní, tak i sociální situace místních občanů), je vhodné všechny takto působící regulativní prvky nějakým způsobem třídít a „zorganizovat“.

Kritéria třídění mohou být různá, ale obvykle se používají taková, která rozliší zvažované prvky dle určitých, praktických hledisek. Pro zvažování obecných zákonitostí či vlivů týkajících se migrace je vhodné rozdělit regulativní prvky dle jejich příbuznosti k různým, dobře vydělitelným nebo popsitelným oblastem. Tyto soubory (přesněji množiny) pak mohou být dále děleny na určité třídy množin (podmnožin), které mohou, je-li to vhodné a potřebné, vytvářet v daném

³³ Úplně přesně řečeno, oni představu mají, a to totiž „kdekoli jinde než zde“.

souboru (množině) určitý systém. Jelikož jedním z těchto souborů je nepochybně i právní soubor – tedy právní regulativní systém (zahrnující nejenom laikům neznámé normy, ale i judikáty, různé právní názory, akty aplikace práva a příp. i některé faktické úkony), je nejenom možné, ale i praktické tyto velké množiny (nebo nadmnožiny) nazývat a chápat jako určité, v reálném světě skutečně působící regulativní systémy.

Příklady takovýchto systémů mohou být – hospodářský (soubor všech regulativních prvků, majících nějaký užší vztah k hospodářství), sociální³⁴ (soubor všech regulativních prvků, majících nějaký užší vztah k sociálnímu zabezpečení), politický (prvky mající vztah k politice), psychický (soubor všech prvků bezprostředně ovlivňujících nebo působících na psychiku daného jedince, skupiny nebo lidí obecně), regulativní systém vzdělání (prvky mající vztah ke vzdělání, nikoli k výchově) aj.

Při použití těchto množin není otázka relevantních prvků již tak bezbřehá a „deprimující“.

Předně působí na každého v místě jeho pobytu prvky systémů (nebo množin, dle „chutě“) hospodářského, sociálního, místní bezpečnosti a možností uplatnění. Na vytypované skupiny potom mohou mít významnější vliv ještě systémy právní, politický, obchodní (prakticky součást hospodářského, ale nedá se s ním zcela ztotožnit a nelze jej ani beze zbytku podřadit pod něj – nejde tedy o podmnožinu hospodářského systému), systém vzdělání, přírodních podmínek, ale i národnostní (zahrnující nejenom národnostní politiku, ale i faktické kroky či ve společnosti převažující názory), náboženský (obdobně jako u národnostního) a jiné. Na konkrétní jedince má potom významný vliv systém psychický, informační (nikoli vzdělání, byť spolu souvisí, ale systém zahrnující zejména dostupnost relevantních informací pro daného jedince, skupinu či celou oblast včetně jejich aktuálnosti, pravdivosti, množství apod.), rodinný, výchovy (nesmírně významný pro chování jednotlivce z hlediska trestního práva) a příp. i jiné, zcela specifické pro danou oblast.

Z kriminologického hlediska ve vztahu k cizincům jsou významné systémy výchovy, hospodářský³⁵, sociální a částečně právní. Zcela specifickými jsou potom národnostní, náboženský a „válečný“.

³⁴ Důsledky působení těchto regulativních systémů mohou být někdy na první pohled překvapující – např. již dříve zmíněná závislost úmyslně zakládaných požárů na sociálních podmínkách dané populace – viz poznámka pod čarou č. 5 na str. 7 k článku v Bushfire Arson Bulletin (Australian Institut of Criminology, č. 52, z 22. dubna 2008)

³⁵ Význam tohoto systému pro migraci cizinců do České republiky potvrzují i autoři výzkumu cizích státních příslušníků v českých věznicích, když v kapitole věnované obecné charakteristice migrace do ČR uvádí: „Migrace, která do České republiky proudí, pokud není tranzitní, je převážně migrací ekonomickou. Česká republika jako cílový prostor tedy přitahuje především tím, že je zde předpokládána možnost ekonomických aktivit.“ Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 16

Je vhodné si uvědomit, že vlivy jednotlivých systémů (množin) nepůsobí izolovaně, ale ve svém souhrnu, a že se obecně nedají sčítat – jeden prvek může mít ve vztahu k jinému funkci „katalyzátoru“ (tj. bez něj ten jiný nebude působit vůbec, je tedy jakousi nutnou průvodní podmínkou) nebo ho může „znásobovat“ (psychická labilita ve spojení s omamnými látkami způsobí, že reakce na provokativní gesto bude absolutně neadekvátní) a příp. i brzdit (předcházející zranění, způsobené napadeným, může sice působit jako katalyzátor při opětovném setkání s ním a být prvotní příčinou nevyprovokovaného útoku, ale na druhou stranu může účinně bránit v intenzitě útoku).

Migrační bariéra

Byť není, jak již bylo uvedeno dříve, tento název nejpřesnější, vystihuje dobře podstatu tohoto souboru všech nevýhod, které migrace pro jednotlivého obyvatele znamená.

Na rozdíl od předcházející množiny všech možných regulativních prvků, působících v místě pobytu potencionálního migranta, je tento vyhraněnější a lze v něm vymezit dvě fáze – první, složenou jak z vnitřní, psychické složky, tak i vnější, objektivní, a druhou, kde dominantní roli hraje objektivní realita – množství překážek a úskalí, která je třeba překonat, aby se dotyčný stal „úspěšným“ migrantem – tj. aby dosáhl svého cíle.

Teoreticky zajímavá otázka vyvstává v případě, kdy se jedná o uprchlíky, tedy o situaci s velmi zápornou hodnotou $\sum OP_k$ a tudíž vysokou hodnotou x v rovnici (3). Zde je totiž primární cílová stanice „kdekoliv jinde“ než na daném místě a k finální destinaci se uprchlík dostane fakticky celou řadou postupných migrací: „ pryč“ – do sousední vesnice, poté k příbuzným v okresním městě, následovně k vzdáleným příbuzným v jiném kraji a nakonec do hlavního města sousední země s možností získání práce. Tyto „mezistanice“ ovlivní konečný „stav“ i chování migranta (např. dostane-li se do cílové destinace v rámci humanitární pomoci coby utečenec bez jakýchkoli prostředků či znalosti místní situace nebo přicestuje-li tam po nějaké době s nikoli velkými finančními prostředky a alespoň základní představou o tom, co ho čeká), nicméně pro rozhodnutí, zda bude migrovat nemají význam, neboť okamžiku útěku o nich „uprchlík“ často nemá ani tušení a tak jeho původní rozhodnutí „zachránit si alespoň holý život“ nijak neovlivňují. Jsou tedy z kriminologického hlediska významnými složitými regulativními prvky, ale nejsou relevantní z hlediska primárního rozhodnutí migrovat, jejich regulativní účinek na tuto situaci je nulový, či ještě výstižněji řečeno neexistující, protože z pohledu utečenec, který je vystaven situaci vyžadující okamžité rozhodnutí, zda se zachrání útekem, budou působit teprve v budoucnosti. Tuto komplikovanou a složitou situaci lze hodnotit jako „jednu“ déletrvající a složenou migraci s regulativními prvky jednotlivých mezipobytů, ale nelze pustit ze zřetele, že fakticky se jedná o celou řadu na sebe vzájemně navazujících migrací a že tudíž

řada regulativních prvků může začít působit (a ovlivňovat tak chování takového migranta - uprchlíka) až v určitých fázích jeho stěhování³⁶. Opominutí tohoto důležitého faktu má nutně za následek zkreslení skutečných důvodů, pro které se dotyčný dostal až do místa konečného pobytu a v důsledku toho znemožnění přijmout účinná opatření ať již pro obecnou regulaci takovéto migrace, nebo pro omezení jejích negativních vlivů.

Pro první fázi je rozhodné hodnocení negativ migrace z pohledu budoucího migranta. Nejde-li o kritické životní situace, kde rozhodujícím kritériem je záchrana vlastního života či zdraví a tudíž jakékoli nedostatky budoucího putování jsou z tohoto pohledu relativně zanedbatelné, záleží na hodnocení, jakého se dostane jednotlivým informacím a aspektům ze strany potenciačního migranta. Dominantními regulativními systémy jsou zde informační, psychický a částečně systém vzdělání.

Rozhodující pro tuto fázi je jednak množství informací, přičemž jejich kvalita nerozhoduje - k ověření jejich pravdivosti dochází často až na „novém místě“ a to již je obvykle na nějakou nápravu pozdě. Svoji roli hrají psychické vlastnosti individua - do jaké míry má z pobytu v zahraničí obavy, nakolik si věří v otázce získání příslušných materiálních zdrojů v místě nového působiště a taktéž schopnost předvídat potenciační těžkosti, které mohou vzniknout.

Obecně se dá říci, že jedinci s nižším vzděláním inklinují k migraci bez dostatečného zajištění i v případech, kdy k ní nejsou objektivně nuceni, a naopak, jsou-li k ní donuceni velmi špatnou situací v místě jejich pobytu, potom se k ní častěji rozhodnou bez případně možné přípravy či materiálního zajištění.

Druhá fáze je charakteristická překonáváním objektivních překážek - dopravních, celních, pasových apod. a dominantními regulativními systémy se stávají dopravní, finanční a právní, zatímco pro jednotlivce hraje roli též systém vzdělání (zejména jazyková vybavenost) a v neposlední řadě i množina kontaktů v místě předpokládané destinace.

V některých případech může dojít též k tzv. neúplné migraci (nebo nedokončené), tj. k situaci, kdy dotyčný jedinec vyrazí na cestu, která ho má dovést do místa, jež si zvolil, ale z nejrůznějších důvodů nedorazí, nepodaří se mu zcela překonat migrační bariéru a zůstane natrvalo (nebo na poměrně dlouhou dobu) v některé mezistanici. V takovém případě je dominantním regulativním systémem (nebo množinou) množina těch prvků, které způsobily, že byl nucen zůstat „uprostřed“

³⁶ Nebezpečí zkoumání takovýchto situací spočívá zejména v tom, že při zpětném hodnocení, resp. zkoumání toho, co mělo vliv na migraci a např. na to, že se konkrétní jedinec stal členem skupiny organizovaného zločinu, se tyto postupně působící vlivy „slývají“ a často nelze zpětně přesně určit, v kterém okamžiku a jak vlastně ten který regulativní prvek působil (za předpokladu, že se takovýto prvek vůbec detekuje) Viz též obtížnost získávání informací o předchozí kriminální kariéře a sociálním původu cizích státních příslušníků v českých věznicích - Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 61 an.

- obvykle se jedná o kombinaci prvků systému právního, finančního, ale i zdravotního, informačního a systému vzdělání. Dle toho, které prvky převažují, se potom daný jedinec začleňuje do společnosti na místě námezdního pracujícího, žebráka, žadatele o azyl nebo „zloděje“, který si na živobytí přivydělává trestnou činností.

Výhody místa budoucího pobytu

Zde je nezbytné si uvědomit, že hodnota $\sum U_i$ je jako jediná z veličin zahrnutých do rovnice (3) veličinou většinou ryze subjektivní. Je to souhrn všech užitek, které konkrétnímu jedinci migrace „poskytuje“ - ovšem v době, kdy se o tom, zda migrovat bude, on sám teprve rozhoduje. Je tedy třeba vidět, že to jsou pouze jemu dostupné informace a případně jeho „představivost“, která rozhoduje o tom, zda se rozhodne k přemístění svého pobytu do cizí krajiny. Reálné ověření kvality informací je obvykle možné až „na místě“, tj. po přicestování do „země zaslíbené“. Výjimku tvoří migranti jak s vysokou hodnotou $\sum U_i$, tak i s kladným (ovšem nikoli tak vysokým) $\sum OP_k$ (tedy ti, kterým migrace přináší významné vylepšení jejich situace, ale kteří k ní nejsou donuceni negativní nebo katastrofickou situací v místě jejich stávajícího bydliště), což jsou především špičkoví odborníci měnící zemi působení, kteří mohou situaci ve státě, kam migrují, nejen důvěrněji znát, ale mají obvykle i možnosti, jak si případné informace, které jsou jim poskytované, ověřit³⁷.

Pro případné ovlivňování migrace z hlediska její nežádoucnosti je tedy zcela jasné, že prezentace státu jako instituce s otevřenou náručí pro není z hlediska kriminologie zrovna nejvhodnější. Běžní migranti se totiž rozhodují bez reálné možnosti ověřit si vůbec nějaké informace, jež jsou jim poskytovány a tak reálnou skutečnost zjistí často až na finálním místě, kde se o ně ovšem musí někdo postarat a pokud tak neučiní, stávají se jak pracovníky ve faktickém postavení otroků, tak i „kořisti“ místních „naháněčů“ pro nepřiliš legální činnosti a v řadě případů jsou sami pachatelé i té nejzávažnější kriminální činnosti, jak zcela jednoznačně ukazují výsledky přistěhovalectví ve Spojených státech amerických, kde se právě z této kategorie lidí vytvářely ty nejnebezpečnější zločinecké organizace.

Obecně k analýze migrace

Pro jakékoli hodnocení toho, zda se dotyčný jedinec rozhodne emigrovat (nebo prostě změnit místo pobytu rámci jednoho státu), je třeba si uvědomit, že výše nastíněná analýza zahrnuje i subjektivní hledisko se všemi chybami a nectnostmi, které běžného člověka provázejí - nemá dostatečné informace, nedokáže je relevantně zpracovat, často věří neověřeným pověstem, hodně si představuje a tyto představy neobjektivně přenáší do běžného života apod.

³⁷ Těch je ovšem velice z mála a z hlediska kriminologie jsou absolutně nezajímaví.

Sama **konkrétní** hodnota x nebo i ostatních složek je absolutně irelevantní, člověk nepřirážuje jednotlivým užitkům nebo negativům číselné hodnoty, větší význam má jejich vzájemný poměr (např. vyjádřeno v určitých, čistě pro tento případ zvolených jednotkách je mnohem podstatnější, že vlastní život hodnotí fakticky pětkrát více proti hodnotě svého domu než to, že domu by dával hodnotu 500 a životu 2 500), ale rozhodujícím postupem při hodnocení je jejich vzájemné vyvažování. Je pak celkem nerozhodné, jakých absolutních hodnot v kterých jednotkách by daný jedinec hodnotil ten který užitek nebo nevýhodu, když výsledkem je opět jen rozhodnutí, že pomalu připraví vše na cestu do zahraničí nebo že okamžitě uteče. V tomto druhém případě bude ale x vysoké, nad nulou (tedy kladné), protože nevýhody setrvání na místě výrazně převažují nad nevýhodami nebo dokonce výhodami migrace.

Pro praxi, ale ani pro teorii není rozhodné, jakých absolutních hodnot ty které veličiny dosahují, ale z čeho se skládají a které prvky, resp. množiny kterých prvků ovlivňují celý proces, jež se nazývá „migrací“. Její význam pro kriminalitu cizinců je nepochybný, a rozpoznání toho, čím je ovlivňována, tedy i toho, co je ovlivnitelné např. státní mocí, je pro účinnou regulaci kriminality cizinců nezastupitelné.

Uvedené závěry dobře korespondují i s pracemi jiných autorů, kteří se vlivem migrace na trestnou činnost zabývali, např. M. B. Koroleva v publikaci *Kriminologia*³⁸.

Autorka hodnotí kriminální činnosti migrantů, přičemž rozlišuje tři linie determinace trestné činnosti příchozích:

- a) komplex příčin a podmínek, majících vliv na formování osobnosti (migranta) do doby vzniku problematické životní situace, podmiňující existenci migrace
- b) příčiny a podmínky existující v problematické životní situaci, často určující vznik a cíle migrace
- c) komplex podmínek, vykazujících vliv na migranty po jejich příjezdu v to které místo.

K tomuto dělení nutno především uvést, že autorka vychází z konkrétní situace v zemích bývalého Sovětského svazu, kde v důsledku válečných událostí došlo k migraci cca 20 milionů jedinců v rámci Ruské federace. Navíc hodnotí migraci těchto obyvatel hlavně z hlediska jejich trestné činnosti coby nových příchozích, nevychází tedy z obecných podmínek a proto jsou její závěry také nutně touto specifickou situací ovlivněny.

³⁸ M. B. Koroleva v kapitole *Trestná činnost migrantů*, in: Dolgovej, A.I., *Kriminologia*, Moskva: Norma Infra. M 2000, s. 175

K bodu a) lze uvést toliko, že se jedná (jinými slovy) o vliv všech regulativních prvků ovlivňujících formování osobnosti migranta po celou dobu jeho života až do okamžiku vzniku nějaké „problematické životní situace“, podmiňující vznik migrace. O tom že jedná o rozsáhlý soubor různých regulativních systémů, z nichž dominantní bude zjevně výchovný, není pochyb, že to bude i psychický či biologický systém je též pochopitelné. Opominutí všech ostatních regulativních souborů, které obecně mohou spolupůsobit (a jak je vidět z předchozího, i velmi účinně) na vznik migrace (tedy vedle osobnosti migranta), plyne z toho, že se nezabývala obecnými podmínkami vzniku migračních proudů, ale pouze trestnou činností migrantů coby nových příchozích.

K bodu b) je třeba uvést, že autorka se zabývá pouze konkrétní situací, tj. tou, kde se v rovnici (3) hodnota $\sum OP_k$ pohybuje v záporných (a zjevně i velmi nízkých) číslech – tedy kdy je člověk vystaven velmi negativnímu působení stávající situace, jedná se tedy spíše o uprchlíky než obecně o migranty. Díky tomuto konkrétnímu pojetí je vynechána prakticky celá oblast „ekonomických“ migrantů³⁹, kteří obvykle k migrování žádnou zvláště tíživou životní situaci nepotřebují, resp. migrují aniž by se jejich často dlouhodobá, někdy třeba velmi tíživá, situace radikálně měnila. Stejně tak nejsou v jejím třídění zahrnuti ti, kteří migrují proto, že jim migrace (z jejich subjektivního pohledu) nabízí více než setrvání na stávajícím místě, a to i přesto, že jsou v tomto místě v podstatě spokojeni (hodnotí je vnitřně pozitivně – hodnota $\sum OP_k$ je kladná) a žádná výrazně tíživá situace tam pro ně neexistuje. Na tuto „nedůslednost“ je ovšem třeba nazírat pohledem jí hodnocené situace – cílem nebylo řešit migraci obecně, ale pouze ze specifického pohledu.

Příčiny a podmínky existující v tíživé životní situaci zase nejsou ničím jiným než souborem všech regulativních prvků (vlivů) působících na migranty v dané tíživé životní situaci, ovšem bez jakéhokoli rozlišení či třídění – jedná se dominantně o regulativní systémy válečný, bezpečnostní, hospodářský, sociální, psychický, národnostní, náboženský, politický a dle konkrétní situace i jiné.

Bod c) je soubor všech regulativních prvků působících na migranty v místě jejich příjezdu – je zejména o regulativní systémy sociální, finanční, právní, bezpečnostní, dále systém vzdělání, ale i národnostní, náboženský a opět dle konkrétních situací i jiné.

Závěrem lze k migraci poznamenat, že ovlivňuje do značné míry počáteční chování migrantů v místě jejich destinace a je jedním ze složitých regulativních

³⁹ Význam právě tohoto typu migrace pro Českou republiku vysvětluje z názoru, publikovaného v kapitole IV.1 Obecná charakteristika migrace do ČR výzkumu cizinců v českých věznicích, kde se doslova uvádí: „Migrace, která do České republiky proudí, pokud není tranzitní, je převážně migrací ekonomickou.“ Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 16

prvků, které mají vliv na kriminální činnosti týkající se této skupiny obyvatelstva - ať již jako aktivních nositelů této trestné činnosti nebo jako jejích pasivních obětí.

Cizinci a země destinace

Jak bylo dokázáno v kapitole věnované analýze migrace, působí na migranta během celého procesu přemístění se celá řada významných regulativních prvků, které ovlivňují nejen jeho chování během ní, ale do jisté míry i určují, kam se nakonec dostane⁴⁰. V některých případech dokonce mohou tyto prvky ovlivňovat i chování konkrétního jedince po dosažení jeho cílené destinace - např. špatný psychický stav způsobený situací v momentě jeho nucené útku z bydliště, nedostatek finančních prostředků, důsledky zdravotní újmy způsobené mu během pobytu v záchytném táboře aj.

Přesto zůstává hlavním těžištěm zkoumání chování migranta jeho jednání po příchodu do nového působiště⁴¹, což je dáno nejen objektivními potřebami (to, jak se migrant choval během migrace nebo před ní se z pohledu praktického posuzování jeho chování v novém prostředí jeví jako zcela zbytečné), ale též podmínkami (jak se choval migrant během migrace nebo před ní totiž kromě něj obvykle nikdo neví a dost obtížně se to zjišťuje⁴²).

V následujícím se nyní zaměříme na cizince, i když řada závěrů a modelů bude platná i pro ostatní migranty. Přesný význam pojmu cizince není pro účely této kapitoly významný, ale pro vyloučení jakýchkoli pochybností bude znamenat osobu, která se narodila jako cizí státní příslušník a nejméně prvních šest let svého života strávila v zahraničí a nebo, v případě, že nestrávila prvních šest let jejího života v zahraničí, strávila v zahraničí nejméně 80% délky jejího života. Jde o to vymežit nějakým srozumitelným či alespoň teoreticky ověřitelným způsobem osoby, které jsou ovlivňovány regulativními prvky, které jsou od těch, jež regulují život místního obyvatelstva, odlišné. Nespádají tedy do této kategorie ani místní etnika, odlišná od většinové populace, ani sociální skupiny, jež se sice svým způsobem života a názory na něj od ostatní populace natolik odlišují, že je sociologicky do této kategorie prostě nelze zařadit (různé sekty, kulturně aj. uzavřené oblasti apod.).

⁴⁰ Případy tzv. neúplné migrace nebo substituční - cizinec z Asie měl v úmyslu dostat se do Ameriky, ale v Africe, kde musel nechtěně nějakou dobu zůstat, mu došly peníze a tak využil možnosti dostat se do Evropy, kde už zůstal. Jeho cíl sice nebyl dosažen, ale stávající pobyt už měnit nebude

⁴¹ viz např. M. B. Koroleva v kapitole Trestná činnost migrantů, in: Dolgovej, A.I., Kriminologia, Moskva: Norma Infra. M 2000, s. 175

⁴² Je třeba činit rozdílu mezi tím, co případně migrant uvede, a tím, jak to skutečně bylo. Pro hodnocení kriminologických aspektů jeho chování nemá samozřejmě význam co uvádí, ale co na něj skutečně působilo a jaký to mělo důsledek. Obdobně viz též potíže při zjišťování kriminální kariéry a sociálního původu cizích státních příslušníků v českých věznicích - Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 61 an.

Cizinci, statistiky, šedá kriminalita

Není možné v souvislosti s hodnocením kriminologických aspektů trestné činnosti cizinců nezmínit oficiální statistiky, popisující podíl cizinců na kriminalitě.

Již skutečnost, že se od roku 2004 žádné statistiky, zahrnující cizince jako samostatnou kategorii, nepublikují, naznačuje, že kriminologické aspekty trestné činnosti cizinců nepožívají oficiálně takové důležitosti, aby se nějakým způsobem sledovaly. Odůvodnění, že publikace podílů cizinců na trestné činnosti tyto poškozují, jelikož může vyvolávat vůči nim negativní nálady, je sice politicky líbivým přístupem, ale neodstraňuje absenci nezbytných informací o negativních jevech pro přijetí účinných preventivních opatření. Přitom, jak ukazuje tabulka č. 1, podíl cizinců na páchání některých forem té nejzávažnější kategorie dosahuje značných hodnot (např. téměř jedna čtvrtina vražd v ČR byla v roce 1999 spáchána cizinci).

Dalším faktorem, který je třeba vést v patrnosti, je to, že ve všech statistikách se cizinci rozlišují výhradně dle státního občanství, takže rozlišování na ty, kteří zde žijí již značnou dobu a kteří jsou ovlivňováni prakticky těmiž regulativními prvky, jako tuzemci, a ostatními, jejichž chování je ovlivněno obsahově jinými množinami regulativních prvků, není možné. Přes tyto detaily jsou takovéto statistiky nenahraditelné.

Jiným problémem, se kterým se setká každý, kdo se kriminalitou cizinců zabývá, je úroveň tzv. šedé kriminality, tedy trestných činů, které z hlediska právního řádu neexistují, ale ve skutečnosti byly spáchány. Jedná se o neoznamené skutky, resp. skutky, o nichž se státní moc oficiálně nedozvěděla, které svou nebezpečností⁴³ ovšem nezaostávají za těmi oznamnými. Důsledek takovéto situace není škodlivý ani tak v tom, že státní moc ztrácí svoji autoritu, ale zejména v tom, že takovýto stav vynucuje přijímání **obecných** preventivních opatření ze strany poškozených, což není nic jiného než podnikání příslušných recipročních opatření a tedy eskalaci nežádoucí kriminální činnosti v daném sociálním seskupení, často za využití skupin organizovaného zločinu. Výsledkem takového vývoje bývá mj. i pokles hospodářské produktivity zasažené oblasti. Míra šedé kriminality je obecně mezi cizinci vždy vyšší, než u tuzemského obyvatelstva⁴⁴.

Tabulka 1

Procentuální podíl cizinců na vybraných druzích kriminality⁴⁵

⁴³ Nebezpečnost skutků nezávisí na jejich oficiální evidenci, ale v jejich spáchání, tj. v nich samých, viz např. § 3 odst. 4 Trestního zákona, obsahující legální vymezení stupně nebezpečnosti

⁴⁴ Podrobněji viz dále v kapitole Chování cizinců v místě (konečné) destinace

⁴⁵ Zdroj: webové stránky Ministerstva vnitra

Kriminalita	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Celkem	6,88	7,14	6,80	6,41	6,79	7,17
Násilná cekem	7,16	6,64	6,60	6,45	7,02	6,92
Vraždy	11,38	10,12	17,17	10,12	20,65	23,27
Loupeže	12,28	10,46	11,87	15,44	15,71	14,97
Hospodářská	10,69	11,56	8,73	6,03	9,42	9,00

V levém sloupci je typ vybrané kriminality, čísla potom udávají procentuální zastoupení cizinců - pachatelů na celkové kriminalitě konkrétního typu

Výše uvedená tabulka ukazuje též na vyšší míru tzv. **šedé kriminality** u cizinců. Kriminalita uvedená v tabulce je registrovaná, ale poměr mezi podílem cizinců na celkové násilné kriminalitě pohybující se stabilně mezi 6,5 až 7,2 % a podílem na nejzávažnějších činech - vraždách a loupežích, oscilujícím v rozpětí od 10 do 23% (resp. od 10,5 do 15,7%), ukazuje na velmi vysoký podíl tzv. šedé kriminality i v oblasti násilné trestné činnosti. Vraždy a loupeže jsou kategorie, kde dochází k jejich objevení orgány činnými v trestním řízení prakticky vždy (ať již na základě oznámení nebo v rámci vlastní pátrací činnosti) a je možné považovat je za určité měřítko podílu daného typu kriminality v určité společnosti⁴⁶. Jelikož je známo, že počet ublížení na zdraví a způsobení těžké újmy na zdraví podstatně převyšuje počet vražd, dá se dovodit, že počet spáchaných násilných trestných činů zejména mezi cizinci navzájem bude dosahovat nejméně výše vražd - latentní násilná trestná činnost tedy dosahuje u cizinců hodnot (v procentech) nejméně rovných rozdílu mezi procentuálním podílem na vraždách a fakticky registrovaným podílem na násilné trestné činnosti.

Pro jednotlivé roky se dá předpokládat, že minimální míra „neobjevené“ (a samozřejmě také nepotrestané) násilné trestné činnosti páchané cizinci se pohybovala v jednotlivých letech takto:

Tabulka 2

Nejmenší předpokládaná míra latentní násilné kriminality páchané cizinci (v procentech na celkové registrované násilné kriminalitě)

Rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Podíl	4,50	3,48	10,57	3,67	13,63	16,35

Celkový poměr bude zřejmě ještě větší, neboť nejsou žádné důvody domnívat se, proč by měl být podíl násilných trestných činů u cizinců výrazně nižší než u domácí populace.

⁴⁶ Míra objasněnosti u vražd se ve sledovaném období stabilně pohybovala mezi 82 a 89%, i z tohoto hlediska lze statistiky týkající se vražd považovat za jakési referenční hodnoty. (Pramen: Statistiky Ministerstva vnitra - PČR)

Substituční migrace

Je vhodné se též zabírat otázkou, jak je to s migranty (včetně cizinců), kteří se na nějaké místo dostanou, ale toto není přesně tím, které oni plánovali, jde tedy o tzv. neúplnou migraci.

Teoreticky přesně vzato, je neúplnou migrací v podstatě každé přerušení cesty na nějakou významnější dobu, mohli bychom říci na alespoň jeden den. Pro hodnocení migrace jako takové nebude mít takovéto krátké přerušení zásadní význam⁴⁷, ale nelze je z úvah vynechat, smyslem modelace reálných situací není vypouštění existujících situací. Významnější budou nicméně déleodobější přerušení cesty, způsobená zejména pobytem v zadržovacích či sběrných táborech, onemocněním či zraněním, zadržením nebo zatčením a i obstaráváním si prostředků na živobytí. Dle konkrétní situace mohou potom nastat různé možnosti:

a) Migrant po nějaké době pokračuje k původnímu cíli své cesty, kam nakonec přece jenom dorazí a samotné přerušení obvykle⁴⁸ nemá na jeho následné chování v místě plánované destinace významnější vliv

b) Migrant nepřekoná „migrační bariéru“ a zůstane v místě, která byla původně pouze nechtěnou (příp. i plánovanou) mezistanicí. Z hlediska posuzování jeho chování z pohledu jeho původní, konečné destinace je tento nezajímavým, neboť tam nikdy nedorazí

c) Migrant v důsledku přerušení cesty změnil svůj cíl a za místo svého budoucího pobytu si vybere (ať již dobrovolně nebo vynuceně) jiné místo, jde tedy o tzv. **substituční migraci**. Tito migranti jsou z pohledu místa, kam se nakonec skutečně dostanou, velmi kriminologicky zajímavým subjektem, neboť důvody, pro které změnil své původní cíle, jsou často velmi významné a mají vliv i na jejich budoucí chování v místě, kam dorazí. Jedná se např. o tyto situace:

- migrant během mezipobytu sežene zajímavou práci, díky níž se za čas usídli trvale na úplně jiném místě, než původně předpokládal - takovýto migrant tam ovšem přichází v úplně jiné situaci, než v které se nacházel původně - např. místo zchudlého uprchlíka přichází finančně zajištěný člověk;

⁴⁷ S výjimkou těch přerušení způsobených např. krádeží peněz, napadení migranta či jeho krátkodobým zdržením, které naopak budou mít, zcela zákonitě, podstatný a v řadě případů dokonce určující vliv na jeho další chování včetně toho, zda se mu do cíleného místa podaří vůbec kdy dorazit

⁴⁸ Kriminologicky jsou samozřejmě nejzajímavější situace, kdy to „obvykle“ neplatí. Jedná se však o specifické případy, které mají význam při posuzování konkrétního individua - např. uprchne z vězení a teprve poté se dostane do místa své původně plánované destinace nebo se stane členem organizovaného sdružení zabývajících se některou nelegální činností a poté je spíše vyslán než že se dostane do původního místa své migrace, příp. je zraněn a po vyléčení, nicméně jako invalida, konečně docestuje tam, kam původně zamýšlel aj.

- migrantovi se během nucené přestávky nepodaří doplnit stav finančních prostředků do takové míry, aby mohl pokračovat v původní cestě a je okolnostmi donucen opustit místo jeho dočasného pobytu - takovýto jedinec obvykle přichází do substitučního místa jeho budoucího trvalého pobytu bez prostředků, materiálně nezajištěn, ve špatném psychickém stavu a může mít z hlediska třídění migrantů i statut sekundárního uprchlíka⁴⁹

- migrant se v místě jeho mezipobytu dopustí kriminálního jednání a místo opustí z důvodů, aby se vyhnul trestní odpovědnosti. Tito jedinci patří v místě konečného pobytu k nejrizikovějším, protože jednak se jedná o osoby, které již kriminální čin spáchaly, a nadto jsou právě z tohoto důvodu snadno vydíratelné. Část z nich bývá najímána na nejzávažnější typy kriminální činnosti

- migrant se v místě jeho dočasného pobytu dostane do kontaktu se skupinou, zabývající se nelegální činností a v důsledku toho je vyslán do jiného místa s konkrétními úkoly; tento typ migranta může být důležitým článkem v řetězu skupin organizovaného zločinu, ale může kolem sebe takovou skupinu i soustřeďovat nebo být jejím významným členem

Uvedené příklady substituční migrace nejsou zdaleka ani vyčerpávající, ani nejtypičtější, ale ukazují na možné ovlivnění cizince „zastávkou“ na jeho migrační cestě. I když z praktického hlediska nelze bohužel naznačená kritéria a regulativní prvky většinou nijak sledovat (k jejich působení dochází z pohledu konečné destinace uprchlíka v cizině, navíc v době, kdy o existenci takového jedince nemá v místě jeho budoucím pobytu nikdo ani potuchy), opominutí jejich reálného vlivu by však znamenalo citelné zkreslení souboru regulativních prvků ovlivňujícího chování cizince (komplex příčin a podmínek, majících na migranty vliv) v zemi jeho nového pobytu a tím i ke zkreslení skutečných důvodů a příčin, proč se např. dopouští opakovaných deliktů.

Chování cizinců v cílové destinaci

Jak bylo dokázáno v kapitole Migrace a cizinci, působí na jedince, který se dostane do cílového místa svého stěhování, různé vlivy - v literatuře nazývané např. komplexem podmínek vykazujících na něj vliv, fakticky se jedná o množinu všech regulativních prvků ovlivňujících jeho chování (tedy majících na něj vliv).

Jaké to jsou tyto prvky a jakým způsobem ovlivňují cizince při jejich chování v zemi nového působení.

Jak již bylo řečeno v kapitole Migrace a cizinci, jde především o prvky regulativních souborů sociálního, finančního, právního, bezpečnostního, dále i souboru vzdělání, národnostního, náboženského a jiných.

⁴⁹ Tento statut vyplývá ze způsobu opuštění místa jeho mezipobytu

Z hlediska obecného působení nikoli významný, avšak z pohledu jednotlivých cizinců značně důležitý bývá regulativní systém vzdělání, a to zejména z pohledu znalosti jazyka příslušné země. Pro chování přichozího cizince bývá tento prvek rozhodující – cizinec neovládající příslušný jazyk je odkázán na tlumočníka (a ten není zadarmo), na známé (pokud se v dané oblasti vyskytují a mají na něho čas) a nebo na příslušníky téhož etnika, kteří jsou mu v prvních chvílích nápomocni. V tomto posledním případě dochází k fixaci takového jedince na toho, kdo je mu nápomocen – do značné míry je na něm totiž závislý.

Rozdíly v chování cizinců dle toho, zda ovládají daný jazyk, jsou poté značné – zatímco ti, kteří jsou s to se dorozumět, časem získávají trvalejší zdroje obživy, ostatní jsou závislí na jiných subjektech a postupem času vytváří masu tvořenou jedinci, kteří jsou nuceni obstarávat si, čas od času, prostředky k obživě jakoukoliv cestou, tj. i zcela nelegální. Tato masa je i zdrojem zisků skupin organizovaného zločinu, neboť poskytuje levnou pracovní sílu a současně je i rezervoárem osob, které se, ať již cíleně nebo z donucení, podílejí přímo na trestné činnosti těchto skupin.

Neznalost jazyka přispívá, vedle celé řady dalších prvků, k prudkému růstu podílu neoznamené trestné činnosti, protože oběť nebo i případný svědek se nedorozumí – vliv tohoto prvku je ovšem větší, než se by se na první pohled mohlo jevit, protože ten samý prvek způsobuje, že cizinec může být závislý na příjmech na dalších osobách a nemá vůbec žádný zájem proti těmto jakkoli vystupovat a v řadě případů jeho závislost, způsobená neznalostí příslušného jazyka, způsobuje, že se sám na kriminální činnosti podílí (ač např. třeba proto, že mu v podstatě nic jiného nezbývá) – jeho snaha něco oznamovat je tak na poměrně nízké úrovni. Zejména tyto vlivy způsobují, že **míra latentní kriminality je u cizinců vždy vyšší než u „domácího“ obyvatelstva**, jelikož právě tyto výše zmíněné regulativní prvky u tuzemců absentují.

Poněkud jiná je situace u turistů, kteří na území cizího státu pobývají krátkodobě a kteří jsou v řadě případů naopak vystaveni útokům svých „krajanů“ nebo i jiných skupin zabývajících se přepadáním a okrádáním cizinců. I zde je nutno počítat se zvýšenou mírou latentnosti, neboť rozhodnutí, zda cizinec takovýto skutek oznámí, závisí pouze a jen na něm a je tedy ovlivňováno především jeho představami o fungování těch kterých orgánů příslušného státu – dojde-li na jeho straně k menší škodě, je téměř jisté, že nic oznamovat nebude bez ohledu na to, že daný čin může splňovat na daném území všechny legální podmínky trestnosti, neboť obtíže spojené s podáváním oznámení a případným „obtěžováním“ kvůli svědecké výpovědi při dalším řízení mohou v jeho očích citelně převážit skutečnost, že by někdo někdy pachatele dopadl. Tato skutečnost je velmi často využívána právě těmi, kteří se na tuto činnosti specializují – tresty za tento typ trestné činnosti jsou relativně mírné a její dokazování naopak velmi obtížné, protože svědci – cizinci, se v době projednávání věci před soudem nacházejí v zahraničí a pokud nepoznají pachatele rovnou při vlastním činu, což se prakticky nikdy nestane, neboť jej neznají, i jeho identifikace bývá značně

problematická. Pokud se touto činností zabývá cizinec (v Praze zejména rumunské a bulharské gangy), je prakticky nepotrestatelný, neboť stačí ve vhodnou chvíli opustit území České republiky a žít se „takto“ po určitou dobu někde jinde.

Dalším souborem, který má na cizince velmi významný vliv, je sociální. Je to soubor všech regulativních⁵⁰ prvků, které ovlivňují sociální sféru jedince. Patří sem tedy dostupnost výdělečných zdrojů, dostupnost dávek, dotací, vhodného bydlení, stravování apod. Jeho součástí je ta část právního řádu, která upravuje sociální zabezpečení včetně judikatury a podzákonných norem, ale i informace poskytované jednotlivými úřady, jejich aktuálnost, srozumitelnost, chování jejich pracovníků (lze dostatečně⁵¹ znechutit požádat o příslušnou dávku i tuzemci, natož cizozemci, který danému jazyku dostatečně nerozumí), a dále i možnost legalizovat svůj pobyt, stát se majitelem nemovitostí atd.

Cizinci, kterým se nedostává materiálního zabezpečení, si samozřejmě musí získávat některé prostředky pro svoji obživu průběžně, přičemž v jejich postavení nepřicházejí do úvahy jako zdroj finančních prostředků bankovní půjčky ani zástava majetku – obvykle s sebou žádný nemají. Jsou tedy donuceni získávat tyto prostředky jakýmkoli způsobem, a to bez ohledu na jeho zákonnost. Dopouštějí se tedy majetkových deliktů, ale zejména se nechávají neoficiálně zaměstnávat v nejrůznějších odvětvích, v praxi zejména tam, kde není požadováno odborné vzdělání. Typicky tak pracují na stavbách, jako pomocné síly v restauracích, v hotelech, na tržištích, pod různými agenturami, které je využívají na úklidové práce a na ostrahu.

Už samo toto zaměstnávání je relevantní z hlediska trestního práva, neboť obvykle se z daného pracovního poměru neodvádí ani daně, ani jiné povinné poplatky, takže dochází k únikům ve fiskální sféře.

Další otázkou je způsob jejich odměňování. Výplaty se obvykle pohybují na hranici nezbytné pro přežití, ostatní prostředky jdou k prospěchu agentury nebo toho, kdo jim práci zprostředkoval. Vytváří se tak značný „černý“ kapitál, který se poté investuje do dalších odvětví. Pro představu lze uvést, že odhady prováděné pracovníky kriminální služby České policie a některými investigativními novináři hovořily v druhé polovině devadesátých let minulého století o 1,2 až 1,5 milionu načerno zaměstnaných pracovnících zejména z Ukrajiny a ze Slovenska. Při průměrné fakturaci 140,- Kč za hodinu práce ve stavebnictví se těmto pracovníkům poskytovalo cca 6 500,- Kč. Rozdíl, měsíčně zhruba 18 500,- Kč z jednoho pracovníka, šlo do kapes zprostředkovatelům a „zaměstnavatelům“. I

⁵⁰ Vliv některých prvků tohoto systému, konkrétně míry chudoby a průměrné výši „nízkých“ platů, na množství úmyslně zakládaných požárů lesů byl prokázán v práci Prestemona a Butryho (Prestemon JP & Butry DT 2005. Time to burn: modeling wildland arson as an autoregressive crime function. American journal of agricultural economics 87 (3): 756 - 770), publikované též v Bushfire Arson Bulletin, Australian Institut of Criminology, č. 52, z 22. dubna 2008

⁵¹ Konkrétní případ: Žádost matky o podporu v mateřství nebyla vyřízena proto, že pracovnice sociálního odboru odmítla její žádost přijmout, dokud jí tato nepřinese žalobu na otce dítěte. Matka samozřejmě nikoho, ani otce svého dítěte, žalovat nechtěla, a tak na úřad již nešla.

když každý nepracoval ve stavebnictví, vezmeme-li v úvahu jeden milion takto zaměstnaných cizinců, pak měsíční profit těch, kteří na nelegální práci vydělávali, činil 18,5 miliardy korun. Tento výsledek celkem dobře koresponduje s odhady kriminální policie, které uváděly měsíční příjem „místních bossů“ řádově ve stovkách milionů korun. Představa, že by se z výše uvedených sum platili nějaké odvody státu, je poněkud „pod úrovní“.

K čemu poté takto získaný kapitál nepochybně také sloužil vyplývá viditelně na povrch až po několika letech, kdy se „objevila“ celá řada neoprávněně vydaných povolení k trvalým pobytům apod.

Dostupnost sociálních dávek je pro cizince podstatně zhoršená proti tuzemcům jednak proto, že na řadu dávek a plnění nemají nárok, jednak proto, že se velmi obtížně orientují v tom, co skutečně požadovat mohou a dále také z toho důvodu (jak již bylo zmíněno výše u regulativního systému vzdělání), že nemohou o řadu dávek a plnění žádat prostě z toho důvodu, že se na území cizího státu zdržují neoprávněně. Tento malý detail, který bývá v literatuře zabývající se migranty přehlížen, má za následek poměrně zásadní jev, a totiž to, že ti cizinci, kteří se dostanou do materiální tísně, nemají obvykle žádnou jinou možnost než hledat řešení v nelegálních a někdy zcela kriminálních aktivitách, protože „přihlásit se úřadům“ pro ně není nijak přijatelnou alternativou. Velkou roli zde hraje též jejich psychický stav a zejména dostupnost relevantních informací, která ale bývá v těchto případech blízka „bodu nula“, pokud se ovšem nebude pohybovat pod ní v důsledku přičítání „záporných bodů“ za úmyslné desinformace šířené občas těmi, kdo tyto cizince míní „využívat“.

Přehlížení vlivu sociálního regulativního systému má zjevně za následek tvorbu velké masy zcela závislých jedinců, kteří jsou poté zneužíváni k nelegální výdělečné činnosti organizovaných skupin a vytváření dostatečného kapitálu pro další rozsáhlou trestnou činnost, byť tato již nemusí principiálně souviset s cizinci. Kriminologicky neopomenutelnou stránkou této masy je i to, že je vydatnou zásobárnou adeptů využívaných k přímému páchání trestné činnosti, ač fakticky organizované jinými osobami⁵².

Oprávněnost těchto závěrů potvrzují i některé praktické důsledky zvýraznění vlivu tohoto systému na kriminalitu cizinců – např. ve Švédsku se zvláštní důraz kladený na cílenou sociální pomoc projevil dokonce i snížením počtu zatčených již v druhé generaci (tj. „prvních“ potomků usadivších se cizinců) migrantů⁵³.

Se sociálním regulativním systémem souvisí systém finanční. Do tohoto systému patří dostupnost financí, získávaných jakoukoli cestou (tedy i nelegální),

⁵² Viz shodně též autoři výzkumu cizinců v českých věznicích - Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 87

⁵³ Tonry, M.A., Comparative Perspective on Minority Groups, Crime and Criminal Justice, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1998, Vol. 6/1, s. 68

funkčnost a množství nabízených finančních služeb, možnost uplatnění získaných finančních prostředků a všechny prvky, které je ovlivňují.

Tento systém ovlivňuje výrazněji chování cizinců ve dvou kategoriích - jednak v té sociálně slabší, tedy u migrantů s nižšími hodnotami $\sum OP_k$ (těmi, kteří toho opuštěním svého původního místa pobytu zase tak mnoho neztratili), kde snazší dostupnost financí umožňuje částečně kompenzovat některé kritické momenty způsobené vlivem sociálního systému, a posunout tak zatížení cizinců na pozdější dobu⁵⁴, a u té nejbohatší, kde hraje velmi důležitou roli v převodech a praní peněz. Benevolentní, dobře fungující bankovní systém, jež je součástí finančního, vždy přitahuje finance z celého světa a umožňuje i hospodářský růst dané oblasti. Naproti tomu ne všechny prostředky, které se v takovém bankovním systému objeví, mají „čistý původ“. Najít optimální řešení je velkým problémem všude ve vyspělých ekonomikách, protože příliš striktní systém má za následek odliv nejen „špinavého“, ale i ostatního kapitálu a brzdí ekonomický růst, přičemž nejvážněji zůstává postižen obchod. Samotné prostředky pocházející z nejasných zdrojů nejsou rigiditou bankovního sektoru nijak zásadně postiženy, protože se stanovené limity dají obejít přes investování prostřednictvím cenných papírů nebo přímými investicemi do primární nebo sekundární sféry (výroba, primární distribuce).

U ostatních skupin cizinců se vliv finančního systému neprojeví nijak odlišně než u domácího obyvatelstva.

Dalším systémem, který odlišně ovlivňuje jednání cizinců, je systém právní. Je to způsobeno jednak jeho neznalostí, jednak tím, že řada cizinců má tendenci řídit se stále tím, na co byli zvyklí „u nich doma“, což nelze chápat tak, že by ten jejich právní řád snad znali. Rozdíly v chování působí nejen neznalost, ale i zažitá představa o tom, co je po právu - v některých případech může cizinec určité jednání považovat stále za souladné s právem, zatímco ve státě svého aktuálního pobytu tomu tak již nebude. Tato skutečnost se projevuje zejména u cizinců ze států bez kodifikovaného trestního práva nebo s jeho pouhou částečnou kodifikací, kdy řada skutkových podstat, upravených detailně Trestním zákoníkem, je např. ve Spojených státech amerických ponechána zčásti soudní normotvorbě. Tato problematika se týká zejména hospodářské kriminality a daňových deliktů, ale může se jednat i o delikty na úseku veřejného pořádku, rodinného práva a nebo skutků ohrožujících lidské zdraví⁵⁵.

Neznalost práva může mít i opačný efekt, a to tehdy, když se bude cizinec domnívat, že spáchal trestný čin, a bude se nadále zcela bezdůvodně vyhýbat

⁵⁴ Což neznamená, že se tím jejich situace vždy vyřeší. Nicméně primární potíže se rozloží na postupné finanční zatížení a umožní to některým z nich překonat první kritické momenty bez úzké vázanosti na nelegální skupiny.

⁵⁵ Ochrana lidského života je upravena prakticky na celém světě stejně - liší se pouze klasifikací a výší trestů, přičemž výjimky z této zásady tvoří zásahy státních orgánů; ochrana lidského zdraví se již liší dle toho, co se považuje ještě za „přestupkové“ jednání a co za již zcela nepřijatelný exces

jakémukoliv kontaktu s orgány daného státu, čímž může již tak nepříjemná situace gradovat skutečně až do trestněprávně relevantního jednání; cizinec v takovémto postavení je snáze zneužitelný pro jiné, rovněž nelegální aktivity.

Dalším důsledkem neznalosti právního řádu je to, že tam, kde se může cizinec účinně bránit některým praktikám zločineckých skupin (prostituce, nelegální zaměstnávání aj.), toho nevyužije a s přesvědčením, že je to zcela jeho věc, že není schopen danou situaci řešit, nadále „trpí“ pro něj velmi nepříjemné zacházení. Tomuto chování napomáhá i udržování pověsti o zkorumpovanosti policie, resp. o jejím propojení se špičkami nelegálních skupin. Postižení se poté bojí i něco oznamovat, zejména po zkušenostech, které je v takovýchto pověstech utvrzují⁵⁶.

S právním systémem souvisí systém **bezpečnostní**, který zahrnuje celou řadu prvků jako systém a fungování orgánů činných v trestním řízení, úroveň a hlavně faktická vymahatelnost práva, rychlost a fungování soudů, příp. jiných orgánů mající rozhodovací pravomoci (nejenom v trestní oblasti⁵⁷), vnímavost a ochota místních občanů poskytnout napadenému pomoc, struktura a kvalita obyvatelných částí obcí (existence „slumů“, oblasti bez místního obyvatelstva...), znalost cizích jazyků u tuzemských orgánů a u místního obyvatelstva a celá řada prvků tyto ovlivňujících, např.:

- platové podmínky ve státní sféře, které poté ovlivňují ochotu příslušných úředníků⁵⁸ (příslušníků) řešit něco, v rámci svých povinností, bez příplatku
- technické vybavení příslušných útvarů (zastaralý vozový park, absence výpočetní techniky, nedostatek speciálních přístrojů na analýzu DNA⁵⁹...)
- organizace státní správy (podezřelý ze závažného trestného činu má dostatek času v sousedním okrese na vypořádání všech svých věcí a poklidný odjezd ze

⁵⁶ Konkrétní případy: příslušník policie „vyhodil“ oznamovatelku loupeže proto, že jí příliš nerozuměl, nebyla schopna kloudně sdělit, co se přesně stalo, a protože se dostatečně rychle „nevymáčkla“, považoval celou záležitost za obyčejnou pouliční krádež, kterou v noci prostě nemínil řešit.

Jiný případ ze státního zastupitelství: oznamovatel přišel oznámit neúspěšný pokus o vraždu, načež s ním státní zástupkyně začala sepisovat, jak se věc přihodila. Při sdělení jména pachatele sepisování ukončila, papír zahodila do koše a oznamovateli dala faxové číslo, ať jí to pošle sám a hlavně ať uvede, kde se přesně zdržuje. Kupodivu, žádné oznámení se již nekonalo.

⁵⁷ V případě nefunkčnosti soudního systému např. v civilní oblasti nastupuje nutnost řešit věci jinou cestou a vytváří se obrovská poptávka právě po kvalifikovaných cizincích, ovšem v oblasti, která je noční můrou každého kriminalisty – vražd, násilných činů, vydírání apod. (za předpokladu, že se na řešení těchto věcí nepodílí samo příslušné oddělení kriminální policie, což je, patrně, jev bohužel zcela běžný)

⁵⁸ Konkrétní případ: Celostátně hledaný pachatel, podezřelý z trestné činnosti loupeží, znásilnění a spoluúčasti na vraždě, jednou již pravomocně odsouzený za padělání a pozměňování veřejné listiny, se prokazoval při kontrole totožnosti policejní hlídce falešným řidičským průkazem znějící na jméno Eduard Bok – cizinec byl tmavší pleti, pocházel z kosovské části Albánie a neuměl česky; přestože žádné další doklady neměl, policisté se spokojili s tím, že je údajně z Prahy – ať si to tedy vyřídí Praha, oni nějaký podezřelý řidičák nebudou na Moravě řešit.

⁵⁹ V některých oblastech Země stále ještě nedostatek odborníků na snímání daktyloskopických otisků

země, sdělení o nutnosti zajištění pachatele závažného trestného činu dorazí na příslušné oddělení po jeho odjezdu neznámo kam ...)

- znalost právních předpisů „mimo svůj obor“ úředníky (schopnost rozpoznat závažné porušení předpisů z jiné oblasti...)

- prostorový systém uspořádání budov ve městě - množství temných, nenavštěvovaných zákoutí, jejich blízkost k místům výskytu turistů

- množství „opuštěných“ výrobních objektů - jejich lokalizace v opuštěných čtvrtích, příp. mimo obydlené zóny, jejich blízkost ke státním hranicím

Při absenci řádného fungování státní správy se otevírají dveře organizované kriminalitě zaměřené ve své podstatě na substituci státní moci - vymáhání pohledávek, ochrana objektů a subjektů, ovlivňování činnosti státní moci ať již prostřednictvím materiálních výhod poskytovaných jednotlivým osobám nebo infiltrací do úřadů, a samozřejmě volnému poli pro jejich další aktivity - využití nefunkční sociální infrastruktury pro najímání obyvatel za pracovních podmínek blízkých nevolnictví⁶⁰, distribuci vlastního zboží a služeb... Cizinci hrají v těchto případech role „odborníků na speciální účely“, což napovídají statistiky z konce devadesátých let minulého století, a obvykle se významně podílí na vedení a řízení takové organizace.

Tyto závěry potvrzují i údaje o podílu cizinců na vybraných typech trestné činnosti (viz tabulka 1 - též str. 31) v porovnání s podílem dlouhodoběji usazených cizinců na našem území (tabulka 3)

K níže uvedené tabulce 3 je třeba dodat, že celkový počet cizinců s povoleným dlouhodobým pobytem na našem území se v rozhodujících letech pohyboval takto:

Rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Počet	104 343	159 207	199 152	210 311	220 187	228 862

Dále je třeba uvést, že průměrný počet obyvatel České republiky se v rozhodujícím období pohyboval zhruba v rozmezí od 10 280 000 (1999) do 10 330 000 (1994) a že tedy procentuální zastoupení trvale usídlených cizinců se pohybovalo okolo 1,01 až 2,23% obyvatelstva. V uvedených číslech nejsou samozřejmě zahrnuty krátkodobé pobyty do 90 dnů.

Tabulka 1 (uvedena též na straně 31)

Podíl cizinců na vybraných trestných činech v letech 1994 až 1999.

⁶⁰ Cílem není ani tak likvidace pracovníků, ale vytvoření a upevnění jejich závislosti na zaměstnavateli. Ten k tomu používá často velice fundovaných postupů za použití psychologů, kamerových systémů sloužících ke kontinuálnímu kontrolování zaměstnanců a jejich následné pokutování za bezpředmětné maličkosti, nepravidelnými směnami vylučujícími dlouhodobý pobyt zaměstnance mimo „svůj podnik“, systémem odměňování založeném na oddanosti vedení (nikoli na pracovních výsledcích, ty musí být vždy dobré), vícenásobných pracovních poměrů umožňujících zaměstnat pracovníka až na 400 a více hodin měsíčně

V prvním sloupci zleva je uveden druh trestné činnosti, čísla potom udávají procentuální podíl cizinců coby pachatelů příslušného druhu kriminality:

Kriminalita	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Celkem	6,88	7,14	6,80	6,41	6,79	7,17
Násilná cekem	7,16	6,64	6,60	6,45	7,02	6,92
Vraždy	11,38	10,12	17,17	10,12	20,65	23,27
Loupeže	12,28	10,46	11,87	15,44	15,71	14,97
Hospodářská	10,69	11,56	8,73	6,03	9,42	9,00

Je vidět, že např. v roce 1999 byl podíl cizinců s dlouhodobým pobytem u nás 2%, ale počet vražd spáchaných všemi cizinci činil skoro jednu čtvrtinu!

Je zřejmé, že takovýto nepoměr mezi počty trvale usazených cizinců a nejzávažnější kriminalitou nemohou mít na svědomí pouze tito, dlouhodoběji se zde zdržující a případnému trestnímu stíhání snáze vystavitelní cizinci, ale právě jednorázově přijíždějící osoby, které po spáchání činu často odjíždějí a jejichž dopadení a potrestání bývá spojeno s nemalými obtížemi.

Další z regulativních souborů, který ovlivňuje chování cizince v místě jeho nového pobytu, jsou **národnostní** nebo **náboženské**. V obou případech jde o vlivy, které na jedince působí obvykle po celou dobu jeho života – různé zvyky, pravidla, rituály. Tyto se mohou dostat v pro něj cizí zemi do rozporu s platným právem, nicméně kriminologicky významná je existence xenofobních nálad mezi určitými vrstvami trvalého obyvatelstva a z toho plynoucí někdy i trestněprávně relevantní jednání spočívající v napadání cizinců, což může, při nedostatečném přístupu příslušných orgánů vést i k následné eskalaci násilí, a jak ukazují i současné případy z Afriky, k válečným konfliktům⁶¹.

Dalším druhem deliktů, ke kterým mohou tyto systémy vést (zejména náboženský), jsou majetkové – př. „žid v sobotu nevyplácí“ a tak, pokud není k sehnání jindy než v sobotu, „platit nebude“. Není-li možnost zjednat okamžitou nápravu legální cestou, a to obvykle není, je zde další kriminogenní prvek, který bezprostředně ohrožuje jakousi nenásilnou rovnováhu ve společnosti.

Vedle výše zmíněných působí v místě nového pobytu na cizince i jiné regulativní systémy, z významnějších jmenujme např. psychický, systém výchovy aj., jejich účinek je však již velmi specifický. I když se jedná o poměrně „rozsáhlé“ množiny, je možné s nimi zacházet jako s komplexními, složitými regulativními prvky, které spolupůsobí s jinými systémy. Spolupůsobení různých regulativních prvků přitom nemá charakter prostého sčítání účinků, ale jeden může, za vhodných okolností, vůči jinému fungovat jako katalyzátor a naopak, za jiných podmínek, vůči tomu

⁶¹ Ostatně ani Evropa nebyla genocidních postupů v devadesátých letech minulého století zcela ušetřena.

samému jako inhibitor. Jejich vzájemné vztahy jsou velmi složité a nebyly, až na ojedinělé výjimky, podrobeny žádnému systematickému zkoumání.

Literatura o jednotlivých vlivech mlčí a omezuje se na konstatování, že na jedince v novém prostředí působí různé „komplexy“ podmínek, vlivů, vzorců chování, ale co to skutečně je za podmínky a vzorce chování zůstává vyhrazeno náhodným pokusům oborů od kriminologie většinou odlišných (sociologie, psychologie).

Samotné ověřování skutečných vztahů je poměrně obtížné, neboť, jak již bylo uvedeno dříve, ani v minulosti oficiálně zveřejňované statistiky nezahrnují reálné hodnoty skutečného rozsahu kriminality cizinců, neboť tato je postížen značnou latentností - způsobenou mj. i jazykovou bariérou.

Samostatnou kapitolou, která se zcela vymyká zadání této práce a je pouze zmíněna v samostatné kapitole, je podíl cizinců na tzv. organizovaném zločinu.

Cizinci ve statistikách

Jednou ze základních statistik ukazujících kriminální aktivitu cizinců na našem území je souhrnný přehled počtu stíhaných osob za sledované období let 1988 až 2003.

Tabulka 4

Počty stíhaných osob⁶² za období let 1989 až 2003

Rok	Celkově	Cizinci	Podíl v %
1988	75 469	1 472	1,95
1989	33 097	755	2,28
1990	69 368	1 686	2,43
1991	81 790	1 930	2,36
1992	92 589	2 122	2,29
1993	106 874	2 213	2,07
1994	103 094	6 801	6,60
1995	114 791	7 167	6,24
1996	118 456	7 181	6,06
1997	118 395	6 981	5,90
1998	129 271	7 698	5,95
1999	127 887	7 491	5,86
2000	130 234	7 261	5,58
2001	127 856	6 166	4,82
2002	123 964	6 238	5,03
2003	121 393	6 923	5,70

V prvním sloupci je rok, ve druhém celkový počet stíhaných osob, ve třetím počet stíhaných cizinců a ve čtvrtém jejich procentuální zastoupení na celkovém počtu trestně stíhaných osob.

Je třeba mít na paměti, že ač se jedná o stíhané osoby, které nebyly ve všech případech postaveny před soud, jde vždy o skutky, které byly známy orgánům činným v trestním řízení alespoň do té míry, že bylo možno zahájit trestní stíhání proti konkrétní osobě a že zde tedy nejsou zahrnuty skutky, které se nepochybně též staly, ale které vytváří neurčitou masu tzv. šedé kriminality.

Významný skok v roce 1989 jej třeba přičíst především zmírnění represivního postupu příslušných složek státní správy v souvislosti se změnou společensko-politické orientace v tehdejší Československu.

Od roku 1994, kdy se do statistik začali dostávat Slováci coby cizinci, prudce vzrostl podíl cizinců na celkové kriminalitě, a to z hodnot pod 2,5% na 5 až 6,5%.

⁶² Pramen: webové stránky Ministerstva vnitra: http://www.mvcr.cz/2003/statist_info.html

Další tabulka ukazuje poměrně zastoupení státních příslušníků jednotlivých zemí na páchaní kriminality v České republice v roce 2000.

Stejně jako u předešlé tabulky i zde je třeba mít na paměti, že se jedná o oficiálně zaregistrovanou trestnou činnost a že tyto hodnoty zdaleka nemusí odpovídat skutečnému podílu na celkové kriminalitě.

Tabulka 5

Podíl příslušníků vybraných států na kriminalitě⁶³ v roce 2000

V levém sloupci jsou země a kontinenty

Dále následuje počet osob, proti nimž bylo zahájeno trestní stíhání

Počet osob, které byly obžalovány

Počet osob, které byly odsouzeny

Země	Stíháno	Obžalováno	Odsouzeno
Celkem	110 808	86 074	63 211
Česká republika	104 267	80 674	58 656
Bělorusko	89	81	66
Bulharsko	188	171	170
Jugoslávie	127	93	76
Makedonie	83	71	42
Moldavsko	308	277	220
Německo	166	106	60
Polsko	291	200	161
Rumunsko	245	220	228
Rusko	166	135	100
Slovensko	1 672	1 366	1 159
Ukrajina	1 629	1 445	1 278
Evropa	109 553	85 062	62 355
Arménie	24	17	20
Čína	46	35	28
Kazachstán	18	17	9
Vietnam	823	677	551
Asie	1 066	863	700
Afrika	129	105	93

Z tabulky je vidět, že statisticky nejčastějším pachatelem byl, z cizinců, Ukrajinec (1278 odsouzených), poté Slovák (1159 odsouzených) následovaný Vietnamcem (551 odsouzených) a dále Rumunem (228), Moldavanem (220) a Bulharem (170). Výmluvný je podíl kavkazských států v porovnání s jejich počtem obyvatel (většinou několik milionů) a „obávaných“ velmocí - Ruska a Číny (pouhých 100 a 28 odsouzených).

⁶³ Cizinci v České republice, Český statistický úřad, 2001, s. 165

Velmi zajímavé údaje poskytuje následující přehled, převzatý z publikace Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích. Ukazuje poměrné zastoupení občanů jednotlivých vybraných států nebo oblastí na páchaní trestné činnosti v rozmezí let 1995 až 2002.

Tabulka 6

Známí pachatelé podle jednotlivých skupin cizinců⁶⁴

Země, oblast	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Celkem
Býv. st. SSSR ⁶⁵	60	92	165	179	274	302	342	397	1811
Balkánské státy ⁶⁶	220	256	430	497	467	345	263	279	2757
Islámské státy	44	64	87	91	145	97	124	82	734
Ostatní	627	751	874	902	1106	1171	1092	920	7488
Slovensko	2306	2239	2289	2044	1650	1416	1242	1457	14643
Ukrajina	162	370	832	1088	1430	1409	1040	1063	7394
Vietnam	568	477	381	491	830	753	480	430	4410
Celkem	4032	4249	5058	5292	5902	5493	4583	4628	39237

V levém sloupci jsou země a určité, významnější oblasti, v následujících osmi sloupcích jsou jednotlivé údaje pro příslušné roky. V posledním sloupci vpravo je poté celkový součet osob z daného státu nebo oblasti, ohledně kterých byl podán návrh na obžalobu.

Poslední řádek obsahuje součet všech cizinců za daný rok, na které navrhl policejní orgán podat obžalobu

Proti statistikám vykazovaným státními zastupitelstvími se tedy tato liší o ty případy, kdy návrhu na podání obžaloby nebylo vyhověno (např. z důvodů zastavení trestního stíhání, aplikace odklonů aj.)

Z tabulky je vidět, že v České republice mají stabilně vysoký podíl na kriminalitě občané Slovenska, poté Ukrajiny a Vietnamu, přičemž z dalších konzistentnějších oblastí následují balkánské státy.

Další tabulkou je zobrazení podílu cizinců na vybraných typech kriminality ve sledovaném období od roku 1994 do roku 2000

⁶⁴ Převzato z publikace Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 42, pramenem je Statistika Policie ČR - nestandardní sestavy

⁶⁵ Termín bývalé státy SSSR zahrnuje původní svazové republiky SSSR s výjimkou Ukrajiny, která je sledována samostatně

⁶⁶ Termín balkánské státy zahrnuje: Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Bulharsko, Chorvatsko, Jugoslávii a Makedonii

Tabulka 7

Podíl pachatelů – cizinců⁶⁷ na kriminalitě v České republice

Kriminalita	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	6,88	7,14	6,80	6,41	6,79	7,17	7,21
Násilná	7,16	6,64	6,60	6,45	7,02	6,92	6,56
Vraždy	11,38	10,12	17,17	10,12	20,65	23,27	16,56
Loupeže	12,28	10,46	11,87	15,44	15,71	14,97	13,86
Hospodářská	10,69	11,56	8,73	6,03	9,42	9,00	

Z tabulky je vidět nesmírně vysoký podíl cizinců na nejzávažnější trestné činnosti
 - na vraždách a na loupežích.

⁶⁷ Prameny: webové stránky Ministerstva vnitra a publikace Cizinci v České republice, Český statistický úřad, 2001, s. 165

Cizinci a organizovaný zločin

Samotný rozbor organizované kriminality podstatně přesahuje rámec této práce, ale vzhledem k jejímu významu je nezbytné se alespoň o ní zmínit.

Definovat pojem organizovaný zločin, organizovaná kriminalita je stejně obtížné jako definovat pojem cizince. V případě, kdy dojde k příliš úzkému vymezení takovéto činnosti, se část závadného a nebezpečného chování vyloučí z dalšího zkoumání, pokud se naopak vymezí příliš široce, zahrne se do tohoto pojmu i jednání, které není natolik společensky nebezpečné a znehodnotí tak určité typické prvky, charakteristické právě pro tuto formu zločinné činnosti.

V kriminologii se obvykle pod pojmem organizovaný zločin míní zločin⁶⁸, páchaný kriminálními organizacemi, jejichž existence má kontinuitu v čase a prorůstá napříč světem zločinu, a které systematicky používají násilí a korupci pro ulehčení svých zločineckých aktivit.

Nepatrně odlišná definice organizované kriminality je uvedena v kapitole Organizovaná kriminalita v Kriminologii⁶⁹, jejímž autorem je prof. Musil:

„Organizovaná kriminalita je soustavná a plánovitá trestná činnosti páchaná hierarchicky strukturovanou skupinou osob, mezi nimiž existuje dělba činnosti. Jejím primárním cílem je dosažení vysokého zisku.“

Zde se tedy klade důraz též na hierarchickou strukturu a úsilí o maximalizaci zisku.

I přes mírné odlišnosti lze uzavřít, že typickými znaky organizované kriminality jsou kriminální chování určitým způsobem organizované skupiny, jejíž činnost je plánovaná a systematicky cílená k dosahování maximálních výnosů.

Výše uvedené jednání lze zahrnout do obecnějšího typu charakterizovaného následujícími rysy:

- a) je sledován určitý významný cíl
- b) jednání je realizováno skupinou osob, vyznačující se dělbou úkolů a určitou, byť ad hoc vytvořenou, vnitřní organizací
- c) toto jednání je ve své době a v dané společnosti považováno za natolik protiprávní, že je sankcionováno těmi nejpřísnějšími tresty

Historicky se vyvinuly tři významné typy tohoto jednání:

- a) S cílem odstranit či alespoň eliminovat stávající veřejnou moc, aniž by ovšem mělo dojít ke změně sociálně politického uspořádání společnosti. Typické jsou různé „lóže“, spolky apod. S určitou mírou nepřesnosti lze říci, že právě z těchto skupin se vyvinuly čínské triády a italské mafie.

⁶⁸ Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, s. 18

⁶⁹ Novotný, O. Zapletal, J., a kol., Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001, s. 304

b) S cílem působit na cizí státy a nebo na stávající veřejnou moc s cílem zásadní změny v uspořádání společnosti. Tyto skupiny jsou ve své krajní míře navenek prezentovány násilnými skutky a jsou souhrnně označovány jako teroristické. Je otázkou, zda vůbec patří do oboru kriminologie, protože jak jejich cíle (fakticky mimoprávní – odpor proti genocidě, proti okupaci, snaha o rozšíření určitého náboženství...), tak i prostředky používané proti nim (v praxi jsou v podstatě postaveny zcela mimo zákon) je řadí spíše na pomezí válečných a politických jevů a trestní právo historicky sloužilo pouze k ospravedlnění naprosto „nestandardních postupů“.

c) S cílem docílit maximální hospodářský zisk. Toto jednání je nejtypičtějším z pohledu kriminologie i ostatních příbuzných věd a jsou to právě skupiny zabývající se takovou činností, jež jsou považovány za organizovaný zločin.

Analýzou historického vývoje i jednotlivých regulativních systémů lze dospět k závěru, že takovéto skupiny vznikají vždy, když je splněna alespoň jedna z následujících podmínek:

- a) veřejná moc je slabá, nebo
- b) veřejná moc nefunguje řádně.

Vedle těchto podmínek mohou vznikat i za jiných (např. dlouhodobější diskriminací určité významnější sociální skupiny obyvatelstva, bráněním přirozenému rozvoji společnosti příliš striktním právním řádem aj.), nicméně je-li splněna alespoň jedna z výše uvedených podmínek, není předmětnou otázkou zda vzniknou, ale za jakou dobu.

Nadále je v této kapitole věnována pozornost organizované kriminalitě⁷⁰, tedy třetímu z obecných typů tohoto jednání.

Jak plyne již z jejich historického vývoje, je plánovaná činnost těchto skupin podřízena určitému významnému cíli, jímž je u organizovaného zločinu maximální zisk. I když v určitých etapách vývoje může dojít k zastření tohoto hlavního cíle – např. v určitém stupni rozvoje je významným cílem získání faktické moci na daném území (substituce státní moci vytvořením souběžných mocenských struktur), „nakonec jde v první řadě zase jenom o peníze“. Tomuto cíli je podřízeno prakticky vše, zejména potom výběr prostředků, jak toho dosahovat – korupce, násilí, vydírání, vykořisťování aj.

Původně vznikají „jednotky“ organizovaného zločinu jako uzavřené skupinky, jež se postupně rozrůstají. V počáteční fázi se v nich neuplatní prakticky žádný cizinec, nevznikají-li ovšem přímo na cizím území jako např. ve Spojených státech amerických. Teprve získají-li určitou moc, mohou a často i musí, pokud si chtějí udržet konkurenceschopnost mezi ostatními skupinami obdobného charakteru, expandovat do zahraničí a zde se dostávají do konfliktu nejenom s cizím právním řádem, ale i s ostatními odlišně působícími regulativními systémy.

Pronikání těchto skupin na cizí území je různé, ale proti ostatním cizincům velmi odlišné. Je charakteristické především:

- a) vysokým stupněm organizovanosti a profesionality
- b) značným materiálním zabezpečením

⁷⁰ I když popisované vztahy mohou platit i pro ostatní typy organizovaného kriminálního jednání

c) cíleným, plánovaným pronikáním do těch oblastí, kam jim to státní a místní „kriminální“ moc dovolí.

Skupiny organizované kriminality mohou na cizím území též přímo vznikat. Mechanismus je velmi jednoduchý. Ukažme si to na příkladu gastarbeitra v USA. Tento po několika měsících zjistí, že může zajistit obdobnou práci pro cca 30 krajanů. Za toto zprostředkování si inkasuje denně 5 dolarů, což měsíčně obnáší 3300 dolarů (nezdaněných). Po nějaké době si vybere 5 - 10 spolehlivějších pracovníků a umožní jim kontrolovat, za vyšší plat, jim podřízené „pracovníky“ - takto jich zvládne již 150 až 300, což představuje měsíčně kolem 16,5 až 33 tisíc dolarů příjmu. V tuto chvíli již máme základ organizované skupiny. Jakmile začne zprostředkovávat práci i go-go tanečnicím do klubů (a mezi dívkami je o tuto práci, ač tvrdí opak, nesmírný zájem), stává se nám tato skupinka organizovanou kriminální skupinou v pravém slova smyslu, neboť některé slečny naprosto dobrovolně občas těm pohlednějším návštěvníkům klubů za „určitou pozornost“ ochotně „podrží“ - a právně jsou z nich prostitutky. Navíc je tato skupina poměrně pevně navázána na místní provozovatele klubů a tak z výše uvedené definice již nic nechybí (snad jenom to násilí, ale to přijde).

Pokud se takovéto skupiny všimne jiná, v daném místě již zavedená, bude tato první potřebovat účinnou ochranu, samozřejmě nikoli státní, neboť veškerá činnost, kterou vyvíjí, je nelegální, a máme tak i to chybějící násilí.

Tento mechanismus se uplatňoval i v České republice s tím, že celá řada takto vzniklých skupin se dostala do vazeb na organizovaný zločin expandující ze zahraničí, zejména z Ukrajiny a z Balkánu.

Příjmy z této počáteční činnosti byly dále investovány do dalších nelegálních aktivit a tak proniknutí na „trh kriminality“ v České republice zahraniční skupiny ani moc nestálo.

Vedle provozování prostituce, jak bylo naznačeno v modelovém příkladu, je „oblíbenou“ činností skupin organizovaného zločinu výroba a distribuce drog, zbraní, poskytování ochrany, vybírání poplatků za poskytování ochrany a krádeže motorových vozidel. K tomu je třeba připočítat ještě vydírání, loupeže, vraždy a pokud to má ve spojení s předcházející činností význam ještě zmiňovat, tak daňové a celní delikty.

Ekonomicky lze hodnotit činnost těchto skupin jako bezohledné vytěžování daného trhu bez jakéhokoli přispívání na společné hodnoty (sociální zabezpečení, obnovu a udržování infrastruktury aj.). I z tohoto hlediska lze tuto činnost hodnotit jako poměrně nebezpečnou, neboť společné statky pouze spotřebovává k výhradnímu prospěchu kriminálních uskupení.

Cizinci hrají v těchto skupinách různé role.

Jednak jako zásobárna levné pracovní síly a zdroj tzv. pěšáků, to jest členů seskupení na nejnižší úrovni, kteří jsou na zdrojích z této nelegální činnosti často zcela závislí.

Dále jako organizátoři skupin, které se na daném místě postupně etablovali z nově příchozích migrantů (většinou ekonomických).

Jako dozor a dohled na dodržování určitých, předem dohodnutých činností - např. pro gangy z Kosova je typickou činností distribuce drog, zatímco za „velkosklad“ Evropy je někdy označováno Turecko.

Jako specialisté pro určité, konkrétní úkoly - např. vychování či usměrnění konkurenčních skupin, likvidaci nežádoucích osob apod. Cizinci se pro tuto činnost hodí poněkud lépe než tuzemský „personál“, protože se po provedené akci často vrací zpět a jejich dopadení je tak podstatě ztíženo. Navíc se hojně jedná o bývalé specialisty různých složek ministerstev obrany a vnitra, kteří daný úkol perfektně zvládnou a „boss“ tak nemusí „trnout“, jak to zase dopadne.

Jako specifický problém se jeví přenášení organizační struktury těchto skupin i do prostředí věznic⁷¹, kde takovéto skupiny potom vytvářejí potenciální nebezpečí.

⁷¹ Typické je takovéto jednání hlavně pro Ukrajince. Podrobněji viz Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004

Závěr

Kriminologické aspekty trestné činnosti cizinců je oblast, které se dosud nedostalo podrobnějšího zpracování.

Je to ovšem oblast nesmírně zajímavá, neboť právě zde se stýkají regulativní prvky, ovlivňující chování cizinců, s regulativními prvky, které působí na majoritní obyvatelstvo. Jejich porovnáváním, resp. porovnáváním chování cizinců v pro ně novém prostředí s chováním místních obyvatel za přibližně týchž podmínek lze vypočítat vlivy různých regulativních systémů, zahrnovaných jinak do dosti obtížně rozlišitelných pojmů „komplexů vlivů a podmínek“, „rámců a vzorců chování“, „oblasti morálky“ apod.

Pojetí jednotlivých vlivů jako regulativních prvků umožňuje použít na zpracování jejich velkého množství množinovou algebru, která práci s nimi zjednodušuje a umožňuje jejich vícestupňovou analýzu.

Obecně lze konstatovat, že na cizince působí v místě jejich nového pobytu tytéž regulativní prvky, jako na usedlé obyvatelstvo. Na rozdíl od tohoto jsou ale cizinci ovlivněni některými významnými regulativními soubory (složitými prvky), které na místní obyvatele nepůsobí - vlastní migrace a v určité míře i důvody, na základě kterých se k migraci rozhodli. Významnými systémy, které fakticky regulují chování cizinců, jsou systémy sociální, finanční, právní a bezpečnostní. Ostatní množiny regulativních prvků se uplatňují ve větší míře pouze za specifických podmínek a nebo je jejich působení obdobné jako u domácího obyvatelstva. Některé prvky působí na cizince odlišně (např. účinky státní správy, která bývá někdy chápána cizinci velmi negativně) a některé prvky jsou modifikovány dalšími - např. vliv právního systému a státní správy je citelně ovlivněn jazykovou znalostí.

Zcela bylo upuštěno od hodnocení vlivu regulativního souboru výchovy, pravděpodobněji úplně nejdůležitějšího regulativního systému pro chování jednotlivce i skupin obyvatelstva, protože v jakékoli dostupné literatuře je výchova pravidelně směřována se vzděláním a absencí výsledků specificky zaměřených pokusů či zkoumání nelze ničím nahradit. V literatuře se zmínka o trestné činnosti cizinců vyskytuje poskrovnu, autoři se převážně zabývají obecnější kategorií migrantů. Obecného zpracování otázek migrace se této dosud nedostalo, teoretický rozbor a analýza v kapitole Migrace a cizinci je patrně první svého druhu. Další zmínky, částečně se dotýkající problematiky cizinců, lze nalézt v sociologicky orientovaných dílech, které se ale věnují natolik specifickým problémům, že použití jejich závěrů na sociálně tak rozličnou minoritu, jako jsou cizinci, je obvykle dosti problematické.

Bez ohledu na určité meze využitelnosti statistik týkajících se cizinců, dané zvýšenou mírou latentní kriminality právě u této kategorie obyvatelstva, je jejich znepřístupnění (resp. zákaz vykazování cizinců jako samostatné kategorie)

krokem zpět v oblasti rozpoznávání specifických vlivů, které podporují úroveň jimi páchané kriminality a vedou i k jejich viktimizaci.

Z údajů, publikovaných ve statistikách do roku 2002, vyplývá, že nejčastějšími pachateli v České republice jsou z cizinců Slováci, následováni Ukrajinci, Vietnamci a poté občany balkánských států. Mírně odlišná je situace ve věznicích, kde nejčastěji vyskytující se národnosti jsou Ukrajinci. Značně vysoký podíl cizinců na nejzávažnější trestné činnosti (vraždy, loupeže) ukazuje na aktivní působení skupin organizovaného zločinu.

Uplatnění cizinců v oblasti tzv. organizované kriminality je specifické a vykazuje na jedné straně značnou úroveň profesionality a organizovanosti, na druhé straně velké množství sociálně slabých jedinců vytváří zdroj levné a pro kriminální jednání zneužitelné pracovní síly. Hierarchická postavení v rámci těchto skupin se mohou přenášet i do výkonu trestu odnětí svobody.

Trestná činnost cizinců je nepochybně velmi významným elementem v životě soudobých moderních společností a lze očekávat, že její význam v nejbližších letech nebude klesat. Její poznání a porovnání s kriminalitou páchanou tuzemci umožňuje zároveň rozlišit působení určitých prvků, které ovlivňují míru deviantního chování ve společnosti obecně.

Seznam literatury

Barlow, Hugh D., Introduction to Criminology, 7th edition, HarperCollins College Publisher, 1996

Cizinci v České republice, Český statistický úřad, 2001

Conklin, John E., Esbensen Finn-Aage, Geis Gilbert, Criminology explaining Crime and its Kontext, 2nd edition, Anderson Publishing Co., Cincinnati, 1996

Dolgovoj, A.I., Kriminologia, Moskva: Norma Infra. M 2000

Encyklopédia Universalis, 15. díl, Paris 1992

Historie začíná v Sumeru, Kamen, S. N., Odeon, Praha 1965, 2.vydání

Gassin, R., Kriminologie, 3. vydání, 1994 Dalloz, Paris

Holman, R.: Ekonomie, C.H.Beck, Praha 1999

Kriminologie, díl II, Zvláštní část, Doc. JUDr. Josef Zapletal, CSc. & kol., Praha 2004, IV. vydání - dotisk

Kuchta, J., Válková, H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, I. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2005, 568 s.

Livingston, Jay, Crime & Kriminology, 2nd edition, Prentice-Hall, Inc., 1996

Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J. Kriminalistika. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001

Musil, S., Skutečná a latentní kriminalita jako problém matematického modelování, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1995

Novotný, O. Zapletal, J., a kol., Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001

Reid, S. T., Crime and Criminology, 9th edition, The McGraw-Hill Companies, Inc. 2000

Scheinost, M. a kol., Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004

Scheinost, M. a kol., Výzkum struktury forem a možnosti postihu organizovaného zločinu v České republice, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1997

Sociologický slovník, Jandourek, Jan, Portál 2001, Praha, vydání 1.

Štěchová, M., a kol., Interetnické konflikty (jejich příčiny a dopady z pohledu teorie a empirických sond), Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004

Tonry, M.A., Comparative Perspective on Minority Groups, Crime and Criminal Justice, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1998, Vol. 6/1

Universum, 6. díl, Euromedia Group, k.s. – Odeon, Praha 2001

Velká ekonomická encyklopedie, M.Žák a kol., Linde 1999, Praha

Velký slovník naučný, M/Ž, Diderot, 1999

Vold, Georgie B., Bernard, Thomas J., Snipes, Jeffrey B., Theoretical Criminology, 4th edition, Oxford University Press, 1998

Zapletal J. a kol., Kriminologie, díl II Zvláštní část, Praha 2004 (4. vydání)